

พุทธจริยศาสตร์กับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์

พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา)

๑. ความนำ

ในสถานการณ์ที่กำลังเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคมโลก เรื่องสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ชน นับว่ามีความสำคัญและต้องการของสังคมเป็นอย่างมาก มีการเรียกร้องสิทธิกันเป็นประจำ ไม่ว่าจะนอกเมืองหรือในเมือง ในเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมต่อชีวิตและความเป็นอยู่ ทั้งทางร่างกายและจิตใจซึ่งก็รวมไปถึงความเป็นอิสระเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านครอบครัว การเมือง การปกครอง การบริหาร การธุรกิจ และอาชีพต่าง ๆ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของการที่มนุษย์เรามาตกลงยอมรับกันให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพนับถือ เอาใจใส่ ดูแล คุ้มครองรักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ซึ่งอาจจะพูดว่า “อย่างดีที่สุด” มนุษย์ที่ตกลงกันในที่นี้หมายถึงชุมชนระดับโลก คือ องค์การสหประชาชาติ ได้แก่ชาติต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกนี้ ที่ได้ตกลงกันและได้วางเป็นข้อกำหนดคกกฎเกณฑ์ขึ้น ซึ่งยอมให้บุคคลยกขึ้นเป็นข้ออ้าง เพื่อเป็นหลักประกันหรือเป็นมาตรฐานที่เขาจะมีชีวิตอยู่อย่างดี สามารถเข้าถึงความดีงามและประโยชน์สุขที่ควรจะได้รับ^{*}

มีการมองว่า เมื่อเกิดความเจริญและเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเป็นอยู่ของมนุษย์ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตาม ยิ่งมีความทันสมัยทางด้านเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ อันจะเป็นตัวอุปกรณ์ส่งเสริมกิจกรรมทางด้านกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ ก็ยิ่งเกิดความสลับซับซ้อนทางด้านการดำเนินชีวิตมากขึ้น ความสะดวกสบายมิใช่ตัวช่วยที่จะทำให้มนุษย์มีจิตใจสูงขึ้น แต่กลับทำให้มนุษย์มีโอกาสดำเนินชีวิตเปรียบกันมากขึ้น เพราะยิ่งเจริญมากเท่าใดการตรวจสอบก็ยิ่งยากมากขึ้น ต่อไปมนุษย์อาจจะอยู่ด้วยการอาศัยตัวเองมากยิ่งขึ้น จากที่เคยเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน มันเริ่มต่อแว่วว่าจะไม่มีความปลอดภัยในการเป็นอยู่ของมนุษย์ ปัญหาที่เริ่มมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ก็ยังมีการพูดถึงสิทธิเสรีภาพกันอยู่ อาจจะเป็นพื้นฐานของการวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับความมีสิทธิของแต่ละสังคม เพื่อให้เป็นไปตามความถูกต้องและความสงบสุขของสังคม จะต้องใช้หลักการแบบไหนหรือคำสอนของศาสนาไหนมาเป็นแนวทางหรือแบบอย่างทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและยุติธรรมได้บ้าง การแสวงหาความยุติธรรมก็เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นนั่นเอง ถ้าสังคมไม่เอารัด

^{*} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

เอาเปรียบกัน ให้ความถูกต้องยุติธรรมแก่กัน ก็คงไม่มีการเรียกร้องความถูกต้องความยุติธรรมความเสมอภาคกันในสังคม ไม่มีใครอยากให้ชีวิตของตนเองตกต่ำ ขาดการพัฒนา ถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือถ้าหากอยากจนเสียใจจริง ๆ คงจะไม่ต้องการให้เกิดการกดขี่ข่มเหงรังแก ตนเองได้ ทำไมจึงต้องมีการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพกันนักหนา เกิดอะไรขึ้นในสังคม

มีการแสวงหาสิทธิเสรีภาพเพื่อหลีกเลี่ยงจากการกดขี่ข่มเหงรังแก หรือเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น และก็มีอาชีพอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า โสเภณี อาชีพนี้เกิดขึ้นในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าในเมืองหรือในชนบท ถึงแม้ว่าจะมีการแก้ปัญหาโสเภณี แต่ก็ไม่สามารถแก้ได้ ทำได้เพียงชั่วคราวช่วยเท่านั้น พอไม่นานก็ถลักอบทำกันอีก เหมือนกับว่าไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ไม่เกรงกลัวต่อโรคร้ายที่จะเกิดขึ้น แต่กลัวว่าจะไม่ได้ทำอาชีพนี้ หรือกลัวว่าจะไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างสุขสบายได้ จึงมีทั้งเปิดเผยและไม่เปิดเผยแล้วก็ทำกันต่อไป เขามีความคิดหรือมองปัญหานี้กันหรือไม่อย่างไร

การประกอบการทางด้านการขายตัว หรือขายบริการ เรียกให้ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้นมาหน่อยหนึ่งว่า โสเภณีนั้น จึงกลายมาเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญ ปัญหานี้เป็นผลมาจากอะไร เพราะการบริหารจัดการสังคมการเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่ดี หรือว่าตัวเราเอง ไม่ควรกล่าวโทษซึ่งกันและกัน ควรเอาใจใส่ว่า ปัญหาดังกล่าวนี้มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จะหาวิธีแก้ไขกันได้ไหม สาเหตุของปัญหามันมาจากอะไร การที่จะดับตัวปัญหานี้ต้องหาตัวต้นตอของปัญหาให้พบ เพื่อศึกษาค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหา ว่าปัญหานี้เกิดจากตัวบุคคลเองหรือว่าเกิดจากสังคมและสภาพแวดล้อม

การศึกษาค้นคว้าเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาอะไรก็ตาม ต้องแน่วใจและมีความพร้อมหลาย ๆ ด้าน เพราะปัญหามันมีหลายด้าน วิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาก็ต้องมีหลาย ๆ ด้านเช่นกัน เพื่อพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วน ถึงที่มาที่ไปของความเป็นจริงแห่งชีวิตและธรรมชาติ การเกิดขึ้นของธรรมชาติทั้งธรรมชาติสภาพแวดล้อมของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ให้เข้าใจว่าทุกสิ่งล้วนเกิดขึ้นมาจากการอาศัยซึ่งกันและกัน มีสาเหตุที่ทำให้มันเกิดขึ้น เมื่อมันเกิดขึ้นได้มันก็ดับได้ ทุกอย่างเป็นไปตามสภาวะธรรมที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ มันเป็นปัญหาของธรรมชาติหรือว่าเป็นปัญหาของโลก ควรพิสูจน์ให้รู้

ดังนั้น นักวิชาการกล่าวกันว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นเรื่องเหตุผลและความจริง สามารถเข้าไปพิสูจน์ด้วยตัวเองได้ โดยไม่ต้องรอคำตอบจากบุคคลอื่น การที่จะเชื่อว่าลัทธิและศาสนาใดสามารถที่จะให้ความรู้ในด้านหลักธรรมที่มีเหตุผล นำไปสู่สันติสุข ไม่เบียดเบียนกันทั้งทางด้านจิตใจและทางกาย หรือคุกคามกันในด้านสิทธิเสรีภาพ เคารพซึ่งในสิทธิของกันและกัน อันเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจอย่างยิ่ง แม้กระทั่งการดำรงชีวิตก็ต้องเคารพต่อสิทธิในความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่สิทธิในทางที่ผิดโดยการมองข้ามสิทธิของสังคมนั้น แล้วทำมาหากินในทางไม่ถูกต้อง มิฉะนั้นก็จะเกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ จะหาความสงบ

สุขได้อย่างไร ในเมื่อสังคมไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ด้วยกัน พระพุทธศาสนาจะสามารถให้คำตอบและชี้แนะอุบายนำไปสู่การพัฒนาเพื่อความสงบสุขของสังคมของมนุษย์ได้อย่างไร

พระพุทธศาสนาจะสามารถแก้ปัญหาซึ่งเกิดขึ้นมากมายไม่เว้นแต่ละวันได้หรือไม่ จากปัญหาเล็กน้อยไปจนถึงปัญหาใหญ่ ๆ ซึ่งปัญหาทั้งหลายล้วนแล้วแต่มีความสำคัญแทบทั้งนั้น ส่วนมากก็เกิดจากตัวของมนุษย์เองเป็นเบื้องต้นที่สร้างมันขึ้นมาด้วยความประมาทขาดสติปัญญา ขาดความรู้ มีแต่ความอยากมี อยากเป็น เต็มไปด้วยอุปาทานกล่าวคือยึดมั่นถือมั่นเป็นที่ตั้ง ในความอยากมีอยากเป็นและโดยความเป็นตัวเป็นตน ในความเห็นผิด ในข้อวัตรปฏิบัติที่ผิดทางหรือปฏิบัติผิดทางเอง

๒. พุทธจริยศาสตร์หมายถึงอะไร

๒.๑ วิเคราะห์ความหมาย

พุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเน้นทางด้านวิธีการที่จะนำไปสู่ปัญญา คือการรู้แจ้งแทงตลอดในด้านเหตุผล จัดเป็น จริยศาสตร์ศาสนา เพราะมีหลักความประพฤติที่ดึงมาของศาสนาอยู่ในตัวด้วยเหตุผลที่ว่า พุทธจริยศาสตร์ มีรากฐานจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป เมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่น ๆ และให้ความหมายสำคัญที่น่าสนใจ คือ

ก). ความหมายตามหลักพุทธศาสนา หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักการแห่งหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบหลักแห่งความเป็นจริง มีลักษณะเป็น สัจจนियม เหตุผลนิยม โดยที่ไม่มีใครไปสมมติหรือบังคับให้เป็นไปเช่นนั้น เช่น อริยสัจสี่ อริยมรรคมีองค์แปด และไตรลักษณ์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมนิยามสูตรว่า

“พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความเป็นธรรมมีอยู่ คือ สังขารทั้งหลาย มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สภาวะธรรมทั้งหลายทั้งปวงมิใช่ตัวตน”^๒

เมื่อเข้าใจตามหลักไตรลักษณ์นี้แล้ว กิเลสทั้งหลายที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน เป็นต้นว่า ความโลภ โกรธ หลง ก็จะลดทุเลาเบาบางลงได้ และจะเพิ่มความไม่ประมาทในชีวิต ระมัดระวัง สุขุมรอบคอบมากยิ่งขึ้น นี่สำหรับผู้มองเห็นความเป็นจริงของชีวิต แต่สำหรับบางคนอาจคิดว่า นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติแล้วก็ปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามที่มันจะเป็นไม่เอาใจใส่เสียเลยก็มี

ข). ความหมายตามตัวอักษร แยกออกตามตัวอักษรได้ดังนี้คือ (พุทธ+จริย+ศาสตร์) หมายถึง ระบบวิชาความรู้ที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาแห่งความรู้ หรือ

^๒ อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๑๓๖/๓๘๕

ศาสนาแห่งผู้มีความรู้ ซึ่งก็ได้แก่พระพุทธเจ้า เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น และเป็นผู้เบิกบาน นอกจากนั้นยังทรงมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ด้วยการสั่งสอนหลักธรรม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และยังเป็นกุศโลบายที่สำคัญอันเป็นตัวแปรนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต

จริยศาสตร์ ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรหนุก ไม่หนุก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทาง ศีลธรรม^๓

ค) ความหมายทั่วไป หมายถึง ศาสตร์แห่งขนบธรรมเนียม หรือความประพฤติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทั่วไป เป็นศาสตร์ที่บอกให้เราทราบลักษณะที่ถูกหรือผิดของพฤติกรรมทั่วไป กำหนดกฎเกณฑ์หรือการประเมินคุณค่าแห่งชีวิตตามเงื่อนไขทางพฤติกรรมของมนุษย์ ศาสตร์ที่กล่าวถึงความดีและความชั่วแห่งการกระทำของมนุษย์ วิชาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีนักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กันดังต่อไปนี้

สนิท ศรีสำแดง ได้ให้ทัศนะว่า พระพุทธเจ้า คือ มนุษย์ ผู้ซึ่งหลุดจากบรรลุนิพพานโดยพุทธภาวะ (สอุปาทิเสสนิพพาน) และ เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ก็สูญเสียความเป็นของพระองค์ไป เหลือแต่ธาตุ คือ ปัญญา เป็นเครื่องตรัสรู้ที่อยู่ในพระพุทธเจ้า (โพธิ) เป็นเครื่องมือเข้าถึงความจริง ซึ่งพระองค์บรรลุโดยปราศจากการช่วยเหลือของผู้อื่น

ศาสนาพุทธเป็นกรรมวาที เชื่อในกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิต ทฤษฎีกรรมเป็นทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในทางจิตวิญญาณ เราทำกรรมใด เราต้องรับผลของการกระทำอย่างชสนิดเป็นพลวัต (Dyonomic) แล้วหลบหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Inevitable)^๔

บุญมี แท่นแก้ว ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางความประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ จริยศาสตร์บางที่เรียกว่า จริยปรัชญา เป็นวิชาที่กล่าวถึง “แนวทางความประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ” ที่เรียกว่า “จริยปรัชญา” เพราะเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่กล่าวถึง การประพฤติของมนุษย์ว่า อย่างไรดี อย่างไรชั่ว อย่างไรถูกหรือผิด อันเป็นศาสตร์ว่าด้วย

“ความประพฤติทั้งที่เป็นมาตรฐานแบบละทฤษฎีเกี่ยวกับความประพฤติด้วย โดยเริ่มต้นศึกษาปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว เป็นต้น ส่งเสริมให้ประพฤติในหลักศีลธรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าอะไร เป็นคุณค่าที่ควรสร้างให้เกิดมี การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดี อะไรสามารถให้

^๓ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, จัดพิมพ์โดย บริษัทานามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, หน้า ๒๕๑.

<http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-6-search.asp>

^๔ สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๕.

ความหมายสำหรับชีวิตบ้าง ทฤษฎีจริยธรรมจึงเกี่ยวข้องกับแกนกลางจริยธรรม ตั้งแต่เริ่มแรกและการพัฒนา ตลอดทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อตัดสินมาตรฐานจริยธรรม^๔

วสิน อินทสระ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า จริยศาสตร์เป็นคำ สันสกฤต แปลตามตัวอักษรว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือศาสตร์แห่งความประพฤติ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติ ดำรงหรือวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ” ถือเอาใจความว่า วิชาหรือตำราอันว่าด้วย “อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว”^๖

กิริติ บุญเจือ ได้อธิบายและให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า คำว่า “จริยศาสตร์” มาจากคำภาษาสันสกฤต จะริยะ= ที่พึงประพฤติ + ศาสตร์ วิชา จริยศาสตร์จึงเป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางอันพึงประพฤติ แปลศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งมาจากคำภาษากรีกว่า Peri ethikes ซึ่งมาจากรากศัพท์ Ethos แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาษาลาตินเลียนศัพท์กรีกว่า Ethica จริยศาสตร์

จริยศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยความประพฤติ (conduct) หมายถึง พฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซง พฤติกรรม (behavior) ได้แก่ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์และสัตว์ ถ้ามีมโนธรรมเข้าแทรกแซงเรียกว่า ความประพฤติ ถ้าไม่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซง เรียกว่า พฤติกรรมที่ศีลธรรม (amoral behavior) อย่านับกับความประพฤติผิดศีลธรรม (immoral conduct) ซึ่งเป็นความประพฤติที่ฝ่าฝืนมโนธรรม ส่วนมโนธรรม (conscience) คือ ความสำนึกถึงมาตรการความประพฤติ อาจจะสำนึกในขณะที่จะต้องตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้า หรืออาจจะสำนึกในอดีตแต่ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้าก็ได้^๗

เจมส์ เชช ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติและหลักเกณฑ์แห่งความประพฤติว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

แมคแคนซี ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความดีอันสูงสุด ที่มีความสัมพันธ์อยู่กับชีวิตมนุษย์หรือสัจจะอันแท้จริง A. Manual of Ethics, Machenzic ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับจริยศาสตร์ไว้ว่า "จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าสิ่งไหนชอบธรรมหรือถูกต้อง เป็นศาสตร์ที่กำหนดถึงอุดมการณ์ของชีวิตมนุษย์"

^๔ บุญมี แทนแก้ว, ศศ.จริยศาสตร์ (ETHICS), กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สภามหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐. หน้า ๑.

^๖ วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕. หน้า ๒.

^๗ ศศ. กิริติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๕. หน้า ๑.

วิลเลียม ลิลลี่ ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์อันมีกฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่ตัดสินความประพฤติว่าถูกหรือผิด ว่าดีหรือชั่ว

มูอิด ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรมในแบบพื้นฐานแห่งการตัดสินในที่ถูกต้อง^๔

จริยศาสตร์ที่กล่าวมานั้นมีความเกี่ยวข้องกับกล่าวคือ มีลักษณะตรงกับพุทธจริยศาสตร์เป็นอย่างมาก เพราะพุทธจริยศาสตร์ก็มีอุดมคติคือคุณงามความดีเป็นเป้าหมายที่น่าสังเกตได้ดังต่อไปนี้ คือ

๓. พุทธจริยศาสตร์มีลักษณะอย่างไร

๓.๑ ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะแห่งพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวมีลักษณะไม่บังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ แต่จะกล่าวถึงเหตุและผล ความจริงที่สมบูรณ์ ความรอบรู้รอบคอบ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งชัดเจน ความตื่นตัว แจ่มใสเบิกบาน สามารถจัดตามลักษณะหลักคำสอนแบบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นทั้ง ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรม อุดมคติสูงสุด และทฤษฎีหลักที่สำคัญ กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะที่สมบูรณ์ที่สุด หรือสมบูรณ์นิยม ดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้ คือ

ก. ลักษณะทางศีลธรรม

ศีลธรรม (ศีล+ธรรม) สภาวะปกติ มีความเป็นระเบียบวินัย เรียบร้อย ดึงงาม ชอบธรรม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การอยู่ร่วมกับสังคมได้ด้วยข้อปฏิบัติขั้นสูง ทำให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์ทั้งกายและจิตใจ ความเป็นธรรมชาติ ควบคุมความประพฤติ กล่าวคือ เป็นผลจากคุณธรรมและจริยธรรมเป็นประเภทที่เน้นไปทางการประพฤติปฏิบัติด้วยเหตุและผลที่นำไปสู่การวิจัยหรือค้นคว้าให้รู้แจ้ง ชัดเจน ได้ด้วยสภาวะธรรมที่เป็นไปตามความจริงที่มีอยู่

สำหรับชาวพุทธทั่วไป ใช้หลักเหตุผลให้ข้อคิดแทนการบังคับ ไม่มีการบังคับเหมือนกฎหมายและไม่มีบทลงโทษที่ร้ายแรง จะเน้นตรงที่ความตั้งใจหรือเจตนาเป็นที่ตั้ง เมื่อล่วงละเมิดหรือกระทำผิดศีลก็จะไม่มีข้อบังคับอันใดที่จะต้องให้ต้องได้รับโทษ แต่เสนอให้ข้อคิดชี้แนะโดยให้ใช้สติปัญญาพิจารณาเพียงว่าทำผิดศีล จะมีผลจากการกระทำนั้นอย่างไรบ้าง ผลนั้นเรียกว่า “ผลแห่งกรรม” อันเกิดจากการกระทำของ

^๔ <http://mediacenter.mcu.ac.th/budphilosophy/dt2112.htm>

ผู้นั้นนั่นเอง เช่น ผู้ใดทำผิดศีลข้อปาณาติบาต ผลกรรมจะทำให้อายุสั้น มีโรคเบียดเบียน เป็นต้น การทำผิดศีลก็คือทำผิดปกติ ปกติหมายถึงปกติในทางที่ถึงงามถูกต้องไม่ผิด

กนก จันทร์ขจร ให้ทัศนะไว้ว่า ศีล แปลว่า ปกติ คือการควบคุมรักษากาย วาจา ของตนไว้ให้บริสุทธิ์หรือให้สงบ มีความมุ่งหมายเพื่อควบคุมโทษ ความโหดร้ายหยาบคายทางกาย วาจา รักษาตนไว้ไม่ให้เสียหาย ถ้าใครรักษาศีลไว้ได้ไม่ครบหรือรักษาไม่ได้เลย ก็เรียกว่า ผิดปกติของมนุษย์ เพราะปกติของมนุษย์ จะต้องไม่เบียดเบียนกันด้วย กาย วาจา เยี่ยงสัตว์ทั้งหลาย โดยมีศีล ๕ ประจําใจเป็นอย่างน้อย^๕

ศีล คือข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕, ๘, ๑๐, ๒๒๗, และ ๓๑๑ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, เป็นธรรมข้อที่ ๑ ในทศพิธราชธรรม, ศีลธรรม ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, ศีลและธรรม, ธรรมในระดับศีล,^๖

ธรรม คือคุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลธรรม, คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า, หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม, ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม, ความยุติธรรม, ความถูกต้อง เช่น ความเป็นธรรมในสังคม, กฎ, กฎเกณฑ์ เช่น ธรรมะแห่งหมู่คณะ, กฎหมาย เช่น ธรรมะระหว่างประเทศ, สิ่งทั้งหลาย, สิ่งของ, เช่น เครื่องไทยธรรม^๗ เป็นต้น ผู้มีศีลธรรมสามารถเป็นผู้นำทางสังคมได้

ดังนั้น ศีลธรรม เป็นลักษณะเหตุผลดั้งเดิมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักวิธีการประพฤติปฏิบัติทางกายวาจาและใจเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกฝนตัวเองให้มีคุณภาพในเบื้องต้น ในพระสูตรต้นตอปิฎกท่านได้แสดงสิกขาบท ๕ ข้อ ซึ่งก็กล่าวกันบ่อย ๆ ไว้ว่า

๑. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์เบียดเบียน
๒. เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้
๓. เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๔. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. เจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมา

คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท^๘

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า ศีล ๕ หรือ เบญจศีล (ความประพฤติชอบทางกาย และวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว,

^๕ กนก จันทร์ขจร, คู่มือ : การอบรมความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต ตอนที่ ๒, มูลนิธิ กนก จันทร์ขจร, ๒๕๒๕. หน้า ๕๔๗.

^๖ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, จัดพิมพ์โดย บริษัทานามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด. หน้า ๑๐๐๓.

^๗ พจนานุกรม เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๕๓.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๓/๔๔๗

การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน — the Five Precepts; rules of morality)

ศีล ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า ลิกขาบท ๕ ข้อปฏิบัติในการฝึกตน — training rules บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล (virtuous) คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล ศีลที่ควรศึกษาเป็นประจำ virtues to be observed uninterruptedly บ้างว่าเป็น มนุษยธรรม ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ — virtues of man) บ้าง^{๑๑}

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณธรรม หมายถึงธรรมดีหรือธรรมที่สะอาด เพราะกำจัดธรรมที่ไม่สะอาดมิราคะเป็นต้นได้^{๑๒} อีกนัยหนึ่ง หมายถึงเบญจธรรม ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เมตตากรุณา ความรักปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญ และความสงสาร คิดช่วยให้พ้น ทุกข์ (คู่กับศีลข้อที่ ๑)
๒. สัมมาอาชีวะ การหาทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต (คู่กับศีลข้อที่ ๒)
๓. กามสังวร สำรวมระวังในกาม ทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม (คู่กับศีลข้อที่ ๓)
๔. สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ (คู่กับศีลข้อที่ ๔)
๕. สติ-สัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้สึกรู้ตัว รู้เท่าทันอยู่ตลอดเวลา (คู่กับศีลข้อที่ ๕)

บางแห่งว่าแปลกไปบางข้อ คือ (๒) ทาน (๓) สทวารสันโดษ (พอใจเฉพาะภรรยาของตน) (๕) อัปปรมาทะ (ความไม่ประมาท) และธรรม ๕ ประการนี้ควรประพติดูกันไปกับการรักษาเบญจศีล^{๑๓}

และท่านให้ทัศนะอีกว่า ความประพติดีงามทางกายวาจา ความประพติดีดีที่ชอบ ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า ธรรมคือศีล หมายถึง ธรรมขั้นศีล หรือ ธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่งในบรรดาธรรมภาคปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น ต่อจากธรรมขั้นศีล จึงมีธรรมขั้นสมาธิและธรรมขั้นปัญญา ได้มีผู้พยายามแปล ศีลธรรม อีกอย่างหนึ่งว่า ศีลและธรรม (ถ้าแปลให้ถูกต้องจริงต้องว่าศีลและธรรมอื่น ๆ คือ ศีลและธรรมอื่น ๆ นอกจากศีล เช่น สมาธิและปัญญา เป็นต้น เพราะศีลก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง) ถ้าแปลอย่างนี้จะต้อง เข้าใจว่า ศีลธรรมมิใช่เป็นเพียงความประพติดีงามเท่านั้น แต่รวมถึง สมณะวิปัสสนา ขั้น ๕ ปฏิจาสมุปบาท ไตรลักษณ์ เป็นต้น^{๑๔} ในศีลทั้ง ๕ ข้อนั้น ๔ ข้อแรก จัดเป็นกรรมกิเลส คือ บาปกรรมที่ทำให้ชีวิตมัวหมอง^{๑๕}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ่ง ดีง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘, http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=238.

^{๑๒} อัง.ทุก.อ.๒/๔๕/๕๕, อัง.จตุก.อ. ๒/๗๘/๖๑, อัง.จตุก.ฎีกา ๒/๗๘/๓๕๓, ทัม.มหา. (ไทย) ๑๐/๓๒๓/๒๕๖.

^{๑๓} อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๕๑/๑๓๕.

^{๑๔} http://www.84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒, หน้า ๑.

เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม ธรรมอันดีงามห้าอย่าง, คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ เบญจธรรมนี้ ท่านผูกเป็นหมวดธรรมขึ้นภายหลัง จึงมีแปลกันไปบ้าง เมื่อว่าโดยที่มา หัวข้อเหล่านี้ส่วนใหญ่ประมวลได้จากความท่อนท้ายของกุศลกรรมบถข้อต้น ๙^{๘๘} ฉะนั้นศีลธรรมจึงเกิดจากความรับผิดชอบทางมโนธรรม

เนื่องน้อย บุญเนตร กล่าวถึงจริยศาสตร์ตะวันตกว่า ค่านิยมเหตุผลทางปฏิบัติหรือเหตุผลทางศีลธรรม (pure practical reason) ว่าเป็นความสามารถที่จะกำหนดว่าเราควรทำอะไร และเป็นความสามารถที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำตามสิ่งที่เห็นว่าควรทำ^{๘๙} กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตามความเห็นของค่านิยมเหตุผลทางศีลธรรมเป็นความสามารถในการเป็นสาเหตุให้เกิดแรงจูงใจให้เรากระทำการตามความรู้^{๙๐} โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยความปรารถนาหรือแรงจูงใจอื่น^{๙๑} ก็คือมันเกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกที่คตินั่นเอง

ข. ลักษณะทางคุณธรรม

คุณธรรม (คุณ+ธรรม) คือความดีงาม มีประโยชน์ สภาวะธรรมชาติที่มีอยู่ภายในจิตใจ เป็นคุณประโยชน์ความดีงามที่ให้ผลในทางสร้างสรรค์แก่ตนเองและผู้อื่น เกิดจากความรู้ที่ได้มาอย่างชัดเจนของพระพุทธเจ้า แล้วบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม โดยมีหลักคำสอนที่เอื้อเพื่อต่อสังคมเป็นอย่างมาก จะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาสังคมให้ร่มเย็น สงบสุข ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจเป็นส่วนใหญ่ พุทธศาสนาประกอบไปด้วยคุณธรรม จึงเข้ากับสังคมได้ทุกประเภท

คุณธรรมเกิดจากผลแห่งการปลูกฝังอบรมทางด้านศีลธรรมมาก่อน เมื่อจิตได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี เช่น ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นให้ถึงใจเราใจเขา เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้คิดว่าเราห่วงหาพันธุภัยของเรา เช่นไร ผู้อื่นก็รักและห่วงหาพันธุภัยสินของเขาเช่นนั้น เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว จะเกิดความคิดที่ประกอบได้ด้วยความเป็นมิตรไมตรี เมตตาสงสาร เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากเบียดเบียนเขา เกิดความสำนึกในทางที่ดีงาม รับผิดชอบต่อสังคม

สุรพล ไกรสรารุณี เรียบเรียงไว้ว่า คุณ คือ คุณค่า, คุณประโยชน์, คุณงามความดี, ธรรม คือ สิ่ง, สภาวะ, กฎเกณฑ์, หลัก ความหมายโดยสรุป คือ สิ่งหรือสภาวะที่เกิดขึ้นในจิต มีผลทำให้จิตอยู่ในภาวะที่ดีงาม และพร้อมที่จะสร้างสรรค์แต่ในสิ่งที่เป็นคุณและประโยชน์

^{๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ้นดิง แมส โปรดักส์ จำกัด หน้า ๑๗๕-๑๗๖, http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_seek.php?text.

^{๘๙} Immanuel Kant "Critique of Practical Reason" In *Critique of Practical Reason and Other Writings in Moral Philosophy*, trans., ed., L. W. Beck, p. 15.

^{๙๐} เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก ค่านิยม มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ทรี, สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕. หน้า ๒๓.

คุณธรรม เป็นหลักประกันความสุข ความเจริญ ความมั่นคงของชีวิตและสังคมที่แท้จริงและยั่งยืน เป็นเรื่องคุณภาพทางจิตใจ เป็นเรื่องของการสร้างมโนธรรมหรือจิตสำนึกและเป็นรากฐานของจริยธรรมที่เป็นพฤติกรรมที่จะแสดงออกมา หากมีแต่คุณธรรม คุณค่าและคุณประโยชน์จะเกิดขึ้นเฉพาะแก่ตนเองหรือเกิดในวงแคบ คุณธรรม เป็นเรื่องคุณภาพภายในจิตใจ เป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึก จึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องมีความต่อเนื่องในการดำเนินการเป็นระยะยาว^{๒๑}

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน (๒๕๓๐,๑๕๐) ให้ความหมายของ คุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีหรือหน้าที่อันพึงมีอยู่ในตัว

ลิขิต วีรเวทิน (๒๕๔๘) กล่าวไว้ว่า คุณธรรม คือ จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและอุดมการณ์ เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคมต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ

ทิสนา แคมมณี (๒๕๔๖, ๔) ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวธรรมอยู่ในจิตใจ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๗, ๓๘๗) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงาม ความซื่อสัตย์ ความพอดี ความอดทน ขยันหมั่นเพียร

จากความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม^{๒๒}

ค. ลักษณะทาง จริยธรรม

จริยธรรม (จริย+ธรรม) การประพฤติปฏิบัติที่ให้คุณประโยชน์ สภาวะที่เป็นธรรมชาติในทางประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเกิดจากคุณธรรม กล่าวคือ ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามให้คุณประโยชน์และดำเนินไปตามความเหมาะสมและถูกต้องตามหลักมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของความเป็นอยู่ของมนุษย์ ถ้าหากสังคมไม่มีการเอาใจใส่ในด้านการประพฤติของคนในสังคมแล้ว สังคมก็จะขาดความปกติสุข จะมีแต่ความสับสนวุ่นวาย แยกแยกกันทางความคิด

จริยธรรมที่แสดงออกมาทางร่างกายนั้นเป็นลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง ที่สังคมส่วนใหญ่ต้องการ จริยธรรมจะมีได้ก็ต้องอาศัยการ ปลุกฝัง ฝึกหัดให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการปลุกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นใน

^{๒๑} เกสัชกรสุรพล ไกรสรารุติ, *ทัศนะเบื้องต้น : คุณธรรม – จริยธรรม – จรรยาบรรณ*, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑. หน้า ๑, ๓.

^{๒๒} <http://guru.sanook.com/answer/question>

จิตใจก่อน และการที่จะปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นได้นั้นก็ต้องอาศัยหลักคำสอนทางพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นจาก “ศีล” หรือศีลธรรม อันเป็นหลักวิธีการหรือกฎระเบียบสำหรับฝึกหัดให้มีคุณภาพเป็นปกติทั้งทางร่างกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่ให้ผิดปกติ ทำถูกทำดีเป็นปกติ พุคถูกพูดดีเป็นปกติ คิดถูกคิดดีเป็นปกติ เป็นต้น ความดีงามความถูกต้องคือความเป็นธรรมให้ผลในทางที่ดีงาม

จริยธรรม คือ สภาพของความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกที่พึงประสงค์ จริยธรรมที่ไม่มีคุณธรรมเป็นรากฐาน ย่อมเป็นจริยธรรมหลอกลวง ขาดความไว้วางใจ ไม่สนิทใจและไม่ยั่งยืน จริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการกระทางกาย และวาจา ซึ่งสามารถสังเกตได้ง่ายกว่า และเป็นส่วนที่จะกระทบถึงบุคคลและสิ่งแวดล้อมได้จริง ในเชิงอุดมคติถือว่าต้องมีคุณธรรมที่เป็นตัวจิตสำนึก เป็นรากฐานเสียก่อน ส่วนจริยธรรมเป็นเสมือนผลพวงของจิตสำนึก หรือคุณธรรมที่จะออกมาทำหน้าที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ภายนอก^{๒๓}

ง. ลักษณะทางอุดมคติสูงสุด

อุดมคติในทางจริยศาสตร์ หมายถึงความดีอันสูงสุด หรือวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ อุดมคติหรือเป้าหมายที่ความสมบูรณ์นั้น นับว่าเป็นที่ต้องการของสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก แต่ละชีวิตมีอุดมคติแตกต่างกัน ไม่เหมือนกัน สุดแล้วแต่ว่าสร้างสมกันมาอย่างไร จุดมุ่งหมายที่ต้องการกันนั้นเป็นแบบไหน อาจจะไม่สามารถกำหนดได้ เพราะว่าเป็นไปของการดำเนินชีวิตไม่แน่นอน อุดมคติที่สำคัญสุดท้ายของชีวิตทางพุทธศาสนาก็ นิพพาน คือความพ้นทุกข์

๓.๒ ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์

ก. ความสำคัญด้านทฤษฎี

หลักความรู้ธรรมชาติที่พุทธศาสนิกชนควรรู้ ควรเข้าใจ เพราะความเหล่านี้เป็นสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วประกาศให้โลกทราบ ทรงทราบชัดถึงความเหล่านี้ด้วยญาณ^{๒๔} ทรงต่อสู้แทบใจขาดกับศัตรูคือหมู่มารที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ที่พยายามขัดขวางตลอดเวลาเพื่อที่จะไม่ให้พระองค์บรรลุมรรคผล ทรงเอาชนะหมู่มารด้วยพระบารมี คือความดี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา จริยวัตรเหล่านี้เองเป็นแนวทางให้บรรลุมานสมาบัติและญาณหรือวิชา^{๒๕} คือความรู้แจ้งซึ่งสามารถจัดเป็นคุณธรรมได้ มี ๓ ข้อ คือ

^{๒๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๒๔} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑, หน้า ๑๖๘.

^{๒๕} ที.ที. (ไทย) ๘/๒๔๔-๒๔๘/๘๑-๘๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๓๖๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖/๖-๗

๑. **บุพเพนิวาสานุสติญาณ** การรู้แจ้งที่ทำให้ระลึกนึกถึงชาติก่อน ๆ ได้
จากการที่ทรงสามารถระลึกถึงอดีตชาติได้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเปรียบเทียบความเป็นไปของชีวิตความเป็นอยู่ของสรรพสัตว์ ว่าธรรมดาสรรพสัตว์ล้วนมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่วัฏฏสงสารอันประกอบไปด้วยความทุกข์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด กรรมคือการกระทำที่ประกอบไปด้วยอวิชชาของสรรพสัตว์ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้สร้างภพสร้างชาติ
๒. **ทิพพจักขุญาณ** การรู้แจ้งสรรพสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ด้วยตาทิพย์
ด้วยญาณอันเป็นทิพย์ความสามารถมองเห็นสรรพสัตว์ที่กำลังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ทำให้พุทธองค์สะดวกต่อการสร้างบุญบารมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยการพิจารณาสัตว์โลกที่กำลังเป็นไปอยู่ว่าผู้ใดสามารถที่จะมีดวงตาเห็นธรรมได้บรรลุมรรคผลได้ ก็จะเสด็จไปแนะนำบุคคลนั้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ
๓. **อาสวักขญาณ** การรู้แจ้งธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
การรู้แจ้งขั้นสูงสุดเป็นปัจจัยที่สำคัญสูงสุดที่จะนำไปสู่การเข้าชีวิตได้ชัดเจนเพื่อความพ้นทุกข์ได้อย่างถาวร รูปร่างตัวตนที่เป็นอยู่นี้ไม่ได้ถาวรอะไรเลย ล้วนเป็นสภาพที่น่าเบื่อหน่ายนำมาซึ่งความทุกข์อยู่รำไป อาสวะกิเลสทั้งหลายก็ล้วนอาศัยขั้นเหล่านี้เป็นปัจจัยนำไปสู่การสร้างภพสร้างชาติต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

พร้อมกันนั้น ก็ได้ทรงเข้าใจสภาพความเป็นจริงเรื่องชีวิตอย่างละเอียดซึ่งขั้นทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. รูปขั้น กอปรูปร่าง ส่วนแห่งรูปที่เป็นตัวตน เป็นสสารมองเห็นได้ชัดเจน จับต้องสัมผัสได้ เคลื่อนไหวได้ มีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งมีวิญญาณครองและไม่มีวิญญาณครอง เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก โลหิต เป็นต้น สรูปลงเป็นธาตุ หรือมหาภูตรูป ๔ ^{๒๖}
๒. เวทนาขั้น กอปรเวทนา, ส่วนที่เป็นการเสวยอารมณ์, ^{๒๗}

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๗

ธาตุ ๔

๑. ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน)
๒. อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ)
๓. เตโชธาตุ (ธาตุไฟ)
๔. วาโยธาตุ (ธาตุลม)

^{๒๗} ๑๑/๓๐๕/๒๖๖, ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๒๓/๓๔๕

เวทนา ๓

๓. สัญญาขั้น กงสัญญา, ส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้น ๆ ได้, ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ขาว เขียว ดำ แดง และทั้ง ๗^{๒๘}

๔. สังขารขั้น กงสังขาร, ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง, สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ, คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อกุศล อภัยกฤตสังขาร ๓^{๒๙}

๕. วิญญาณขั้น กงวิญญาณ, ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์, ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ ๖^{๓๐}

ขั้นทั้ง ๕ เหล่านี้ เกิดขึ้นมาจากธาตุทั้ง ๔ รวมกันเป็นขั้น จัดเป็น ๒ คือ นาม และ รูป, รูปขั้นจัดเป็นรูป, ๔ ขั้นนอกนั้นเป็นนาม. อีกอย่างหนึ่ง ก็จัดเข้าในปรมัตถธรรม ๔ คือจิต เจตสิก รูป และนิพพาน, กล่าวคือ วิญญาณขั้นเป็นจิต, เวทนาขั้น สัญญาขั้น และสังขารขั้น เป็น เจตสิก, รูปขั้นเป็นรูป, ส่วนนิพพานเป็นขั้นวิมุตติ คือ พ้นจากขั้น ๕

ในข้อที่ว่า อาสวักขยญาณ การรู้แจ้งชัดแบบนี้เรียกว่า การตรัสรู้ เป็นรู้แจ้งชัด หยั่งลึกและเข้าใจชีวิต คือขั้นทั้ง ๕ อย่างเหล่านั้นอย่างไม่เคยมีใครรู้มาก่อน ตามหลักอริยสัจ คือความจริงที่ประเสริฐและวิธีการที่จะนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ ใจความของอริยสัจมี ๔ ประการ คือ

๑. ทุกขสัจจ์ ความจริง คือตัวทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก เช่น เกิด แก่ เจ็บ และตาย

๑. สุขเวทนา (ความรู้สึกลึกสุข)

๒. ทุกขเวทนา (ความรู้สึกลึกทุกข์)

๓. อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกลึกไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข)

^{๒๘} ที.ม.มหา. (ไทย) ๑๐/๑๔๐/๔๖-๔๗, ที.ม.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๒/๓๑๔

สัญญา ๗

อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)

อสุกสัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)

อาทีนวสัญญา (กำหนดหมายทุกข์โทษของกายอันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ)

ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิคกและบาปธรรมทั้งหลาย)

วิราคะสัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

^{๒๙} ที.ม.มหา. (ไทย) ๑๐/๒๘๘/๒๒๐, (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ปฏิภา ๒/๒๘๘/๒๖๔), (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ปฏิภา ๒/๒๘๘/๒๖๔), (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ปฏิภา ๒/๒๘๘/๒๖๔)

ก). กายสังขาร คือสภาพปรุงแต่งกาย คือ ลมหายใจเข้า-ออก

ข). วจิตสังขาร คือสภาพปรุงแต่งวาจา คือ วิตก วิจารณ์

ค). จิตตสังขาร คือสภาพปรุงแต่งจิต คือ เวทนา สัญญา

^{๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๕๕-๓๐๐

๒. สมุทัยสังข์ ความจริง คือสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ซึ่งก็มาจากความอยาก ความโกรธ และความหลง
๓. นิโรธสังข์ ความจริง คือความดับตัวทุกข์ที่เกิดมาจากความอยาก ความโกรธ และความหลง อันนั้น
๔. มรรคสังข์ ความจริง คือหนทางที่จะนำไปสู่การดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เหล่านั้น คืออริยมรรคมีองค์ ๘

การเริ่มต้นด้วยการค้นพบอริยสังข์เหล่านี้ ทำให้พุทธองค์มองเห็นแบบรู้แจ้งชัด ทะลุปรุโปร่ง ถึงที่สุดว่าต่อไปจะทำอะไรบ้าง เมื่อทรงเข้าใจอริยสังข์เหล่านี้แล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ พิจารณาให้ละเอียดลึกเข้าไป อีกด้วยวิธีการที่เรียกว่า มนสิการปฏิบัติสมุปปาต แปลว่า พิจารณาโดยถ้วนถี่ ใส่ใจโดยถ้วนถี่ พิจารณาโดยแบบคายซึ่งปฏิบัติสมุปปาต คือธรรมที่อาศัยกันและกันแล้วยังธรรมที่เกิดร่วมกันให้เกิดขึ้น^{๑๑} ตั้งอยู่ และดับไปหมุนเวียนอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สุด ซึ่งก็ได้แก่ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ และชาติ ควรพิจารณาว่าทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นจริงหรือไม่

วิธีการต่อไปก็คือ เดินตามทางอันประเสริฐที่ทรงค้นพบด้วยปัญญาญาณของพระองค์ ทางเหล่านี้ไม่เหมือนทางที่เคยเดินผ่านมา ซึ่งมีผู้แนะนำให้เดินแบบผิดพลาดมาแล้ว แต่เป็นทางที่สามารถที่จะเลือกเดินได้เลยว่า ถ้าต้องการไปสายไหนก็เลือกเดินสายนั้น แล้วแต่ความต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางเป็นทางสำคัญของการเริ่มต้นทางจริยธรรม ผู้การดำรงชีวิตแบบคุ้มค้ำมีสาระแก่นสารที่จะเป็นจุดยืนและที่ตั้งมั่นทางจิตใจของมนุษย์ในโลกนี้ มาดูกันว่าเป็นเส้นทางที่ให้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร

ทางทั้ง ๘ สาย ได้แก่องค์อริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๒}

ข. จุดเริ่มต้นที่สำคัญด้านทฤษฎี

พุทธจริยศาสตร์ เริ่มจาก ทาน ศีล เป็นต้นคือศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ เริ่มต้นจากการฝึกจิตใจตนเองก่อนด้วยเหตุผล ให้รู้จักการให้ การมีระเบียบวินัย การฝึกหัดอดทนอดกลั้น มองสรรพสิ่งด้วยสติปัญญา มีความเพียร ความจริงใจ เมตตาต่อสรรพสัตว์ และการปล่อยวาง อันเป็นกุญแจนำไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนสามารถเข้าใจสภาวะธรรมชาติว่าเป็นสรรพสิ่งล้วน

^{๑๑} วิ.อ. ๓/๑/๓

^{๑๒} ที.ที. (ไทย) ๓๑๕/๑๕๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๕/๒๕๘, อริยมรรค (ที.ม.อ. ๑๕๔/๑๔๔),

ริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

อยู่ภายใต้อำนาจแห่ง ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ด้วยความเห็นถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง การพูดที่ถูกต้อง การทำงานที่ถูกต้องสุจริต การตั้งสติถูกต้อง และมีสมาธิในการดำรงชีวิต

ทฤษฎีเหล่านี้ก็ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องนำไปปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพของธรรมชาติและสังคม เป็นการแนะนำให้อาศัยตนเองเชื่อมั่นต่อการกระทำของตนเองด้วยตนเอง เชื่อกกรรมและผลแห่งกรรมด้วยหลักการที่เป็นหัวใจของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งสรุปได้ด้วยพุทธโอวาทและรวมอยู่ในโอวาทปาติโมกข์^{๓๓} เพียง ๓ ข้อ คือ ๑.ไม่ทำความชั่วร้ายทุกชนิด ๒. ประพฤติแต่คุณงามความดี ๓. ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง

ทางทั้งหมดเหล่านี้ นอกจากจะสำคัญและมีประโยชน์ในด้านการดำรงชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังส่งผลกระทบต่อคนไปทั่วในทุก ๆ ด้าน เพราะคำว่าดำรงชีวิตนั้นมีหลายด้านจึงต้องแยกแยะให้ออกว่ามีด้านไหนบ้าง ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มีเหตุผลซับซ้อนมากมายเหลือเกิน กล่าวกันว่า การเกิดของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าหากว่ายังเต็มไปด้วยกิเลสตัณหาหยาบ จะทำอย่างไรเพื่อให้ชีวิตเกิดความบริสุทธิ์ และง่ายต่อการดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ โลกนี้กว้างขวาง จักรวาลไม่มีที่สิ้นสุด หมูสัตว์เกิดขึ้นทั่วไปของมุมโลก ต่างก็แบ่งแยกเผ่าพันธุ์ไปสภาพแวดล้อม บางพวกขาว บางพวกดำ บางพวกปัญญามาก บางพวกปัญญาน้อย แต่งต่างกันไปไม่รู้จบสิ้น ต่างก็ดิ้นรนเอาชีวิตรอดไปวัน ๆ ตามสถานการณ์ของวิถีชีวิตของสัตว์โลก ถ้าหากว่าสรรพสัตว์ปฏิบัติตามโอวาท ๓ ข้อนี้แล้ว จะแก้ปัญหาชีวิตได้หรือไม่

จากการที่ทรงได้พิจารณาอย่างแน่วแน่แล้วว่า เป็นวิธีการที่สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ ทรงเน้นการฝึกจิตเป็นที่ตั้ง โดยยึดหลักมรรควิธีทั้ง ๘ สาย นำมาแนะนำให้สรรพสัตว์ได้เลือกเดินตามเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและส่วนรวม เพราะว่า ธรรมชาติของมนุษย์รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้นทรงสอนให้มนุษย์ได้ฝึกจิตใจให้เป็นหนึ่ง ให้ละความเห็นแก่ตัว ลดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะยังยืนถาวรได้ในโลกจักรวาลนี้ ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัยแห่งกฎธรรมชาติและการทำงานของมนุษย์และสัตว์ กฎของธรรมชาติที่ว่ามีอยู่แล้ว คือกฎแห่งไตรลักษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสภาพแตกต่างกันไปตามสภาพของมัน โดยไม่ต้องบังคับหรือสร้างเสริมเติมแต่ง ดังกล่าวมาแล้ว

ธรรมชาติที่ปรุงแต่งกันขึ้นด้วยเหตุปัจจัยของมันเอง ตามที่มันเกิดขึ้นมาในโลก ซึ่งมีลักษณะเป็นกอง ๆ หรือหมวด ๆ สามารถแยกแยะออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน เป็นพื้นฐานที่สำคัญด้านจริยธรรมทางปัญญา สอนให้มนุษย์เข้าใจชีวิตได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงมัวเมาในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก ทุกอย่างเกิดขึ้นมาแล้วก็ดับไป ไม่มีสิ่งใดเป็นสาระแก่นสาร แม้กระทั่งเหตุปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นหลักสำคัญที่เรียกกันว่า ชั้น ในที่นี้ชั้นเป็นการรวมตัวกันของปัจจัยทางธรรมชาติ เป็นการรวมตัวที่สำคัญ เป็นมูลเหตุของ

^{๓๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐

เกิดขึ้นของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ และจากการที่มีการรวมตัวกันของทางธรรมชาติ สิ่งที่มาตามมาก็ส่งผลให้เกิดสภาพที่ไม่เหมือนกัน ก็มีทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งสั้นและยาว ทั้งมนุษย์และสัตว์ แตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

ดังนั้น เมื่อทราบและเข้าใจเรื่องชีวิตซึ่งถูกปรุงแต่งขึ้นมาจากธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ที่เข้าใจกันโดยปัญญาว่าเป็นเพียงขั้น ๕ เท่านั้น พระพุทธองค์จึงแนะนำว่าไม่ควรลุ่มหลงมัวเมาในการมีชีวิต ไม่ให้ประมาทในการเกิด เพราะว่าการเกิดนำมาซึ่งความทุกข์ที่ไม่มีสิ้นสุด แต่เมื่อหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าได้เกิดมาแล้ว ต้องรู้จักใช้ชีวิตให้เป็น ตามธรรมชาติของโลกที่เข้ามา ตามปกติสิ่งมีชีวิตล้วนมีความเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ จึงต้องศึกษาเรื่องธรรมชาติให้รู้และเข้าใจอีกเช่นกัน เพราะธรรมชาติกับมนุษย์จะแยกกันไม่ได้ ต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน ดังสุภาษิตที่ว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า”

ถ้าเรามองในแง่หนึ่ง มนุษย์โดยธรรมชาติแล้ว เป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐรู้จักคิด รู้จักสร้างสรรค์ โลกจะน่าอยู่หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับมนุษย์เช่น หมายความว่า ถ้ามนุษย์อยู่ในโลกแบบมีปัญหา รู้จักวางแผนการเป็นอยู่ คือว่า ธรรมชาติมีอยู่แล้ว เพียงให้รู้จักปรับระดับตกแต่ง ปรับปรุงในส่วนที่จะนำไปใช้สอยให้เกิดประโยชน์ เริ่มต้นจากการรู้จักการวางแผนชีวิตกับธรรมชาติและเพื่อนร่วมโลกทุกชนิด ไม่คิดทำลาย

ในพระพุทธศาสนามีวิธีการวางแผนชีวิตไว้อย่างละเอียด เป็นหลักการที่จำเป็นที่จำต้องนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความการเป็นอยู่ในสังคมของมนุษย์ เป็นฐานของการดำรงชีวิตที่สำคัญ พุทธจริยศาสตร์ เมื่อว่าตามหลักการที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ของทฤษฎีทางศาสนาพุทธแล้ว สามารถแยกความสำคัญได้หลายประเด็น มีหลักการใหญ่ ๆ ที่น่าศึกษา ลองมาศึกษาเรื่องมนุษย์กันต่อไป

๔. ปัญหาของมนุษย์เกิดจากมาจากอะไร

๔.๑ ศึกษาวิเคราะห์มนุษย์และปัญหาของมนุษย์

ก. มนุษย์ในความหมายทั่ว ๆ ไป

คน หรือ มนุษย์ สามารถนิยามได้ทั้งในทางชีววิทยา, ทางสังคม และทางเจตภาพ (spirituality) ในทางชีววิทยานั้น มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิด *Homo sapiens* (ภาษาละติน: "มนุษย์ผู้รู้") ซึ่งจัดเป็นไพรเมตชั้นสองขาชนิดหนึ่งในวงศ์ใหญ่ (Hominoidea) ร่วมกับลิงไม่มีหางหรือวานร อื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ลิงชิมแปนซี, ลิงกอริลลา, ลิงอูรังอุตัง และชะนี

มนุษย์มีลำตัวตั้งตรงซึ่งทำให้ร่างกายคู้บนว่างลงและใช้ จัดการวัตถุสิ่งของต่างๆ ได้ มนุษย์ยังมีสมองซึ่งพัฒนาอย่างมากและมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงนามธรรม, การพูด, การใช้ภาษา และการใคร่ครวญในด้านพฤติกรรม ความเป็นมนุษย์นิยามด้วยการใช้ภาษา; การจัดโครงสร้างสังคมอันซับซ้อนใน

รูปของกลุ่ม, ชาติ, รัฐ และสถาบัน; และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ความแตกต่างทางพฤติกรรมเหล่านี้ของมนุษย์ก่อให้เกิดวัฒนธรรมนับหมื่นนับพันวัฒนธรรม ซึ่งยึดถือความเชื่อ, ดำเนิน, พิธีกรรม, คุณค่า และปทัสฐานทางสังคมต่าง ๆ กันไป

ความตระหนักถึงตนเอง, ความใคร่รู้ และการใคร่ครวญของมนุษย์ ตลอดจนความโดดเด่นกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ ก่อให้เกิดความพยายามที่จะอธิบายธรรมชาติและพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตชนิดนี้ ทั้งในทางวัตถุธรรมและในทางนามธรรม คำอธิบายในทางนามธรรมนั้นจะเน้นมิติทางเจตภาพของชีวิต และอาจรวมถึงความเชื่อในพระเป็นเจ้า, เทพเจ้า หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอื่น ๆ ตลอดจนแนวคิดเรื่องวิญญาณ ความพยายามที่จะสะท้อนภาพตัวเองของมนุษย์นั้น เป็นพื้นฐานของความคิดทางด้านปรัชญา และมีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคแรก ๆ^{๓๔}

ข. มนุษย์ในความหมายของพระพุทธศาสนา

คำว่า มนุษย์ มาจากคำศัพท์ภาษาบาลี (มน+อุชย) มน แปลว่าใจ อุชย แปลว่าสูง เมื่อแปลรวม ๆ ก็ได้ว่า ผู้มีใจสูง ได้แก่คนผู้มีมนุษยธรรม คือธรรมที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ เช่น ศีล ๕ เมตตา กรุณา เป็นต้น^{๓๕} ฉะนั้น มนุษย์ ก็คือผู้ดี ผู้ประเสริฐ เพราะมีจิตใจสูงนั่นเอง เมื่อมนุษย์มีจิตใจสูง การกระทำอะไร ๆ ก็แล้วแต่ย่อมแตกต่างไปจากผู้มีจิตใจต่ำ ๆ หมายถึงผู้ที่เป็นมนุษย์เหมือนกันแต่ไม่ทราบภาวะของตนเองว่าเป็นมนุษย์ ไม่รู้แม้กระทั่งคุณธรรมที่ทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์

ค. ทศนะเกี่ยวกับมนุษย์

พระพุทธสิทฺธิมุณี (โฆดก ฉฺยณสิทฺธิ) กล่าวมนุษย์ ๕ จำพวกไว้ว่า

๑. มนุสฺสเนรยิก มนุษย์สัตว์นรก ได้แก่ มนุษย์ผู้ชั่วร้าย หยาบคาย ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตจับปล้นเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยฆ่าเจ้า ทรัพย์ตายบ้าง ทูบตีจนบาดเจ็บสาหัสบ้าง ข่มขืนแล้วฆ่าบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นทรมาณผู้อื่นสัตว์อื่น เป็นคนไร้ศีลธรรม ไม่มีมนุษยธรรมคือศีล ๕ ประจำตัวเอง นามว่า มนุสฺสเนรยิก แปลว่า มนุษย์สัตว์นรกคือเป็นมนุษย์แต่ชื่อ ส่วนความประพฤติทางกาย วาจา ใจนั้นเลวทราม ชั่วร้ายหยาบคายเหมือนสัตว์นรกฉะนั้น

๒. มนุสฺสเปต มนุษย์เปรตได้แก่ มนุษย์ผู้มากไปด้วยความโลภ มากไปด้วยตัณหา ชอบลักเล็กขโมยน้อยโลภเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน แย่งชิงวิ่งราวเป็นต้น แม้พวกที่เกี่ยวข้องขอทาน ก็สงเคราะห์เข้าไปประเภทนี้ด้วย

^{๓๔} <http://www.tangboon.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=256391>

^{๓๕} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓, หน้า ๒๑๓).

๓. มนุสฺสตรัจจา โน มนุสฺยัสฺสัถฺวฺเรจฺจาน ได้แก่นุสฺยที่ขวางศีลขวางธรรม มิโมหะคือความหลงมาก ไม่รู้จักบาป ไม่รู้จักบุญ ไม่รู้จักคุณ ไม่รู้จักโทษ ไม่รู้จักประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น เป็นมณฺษย์ผู้ไร้ศีลธรรม คีเมสุรา เสพยาบ้า กินกัญชาทำอะไรทางกาย วาจา ใจ ก็ขวาง ๆ ผิดทำนองคลองธรรม นามว่า มนุสฺสตรัจจาโน แปลว่ามณฺษย์สัถฺวฺเรจฺจาน เสรจฺจาน แปลว่า ผู้ไปขวาง คือเดินทอดตัว ไม่ได้เดินตั้งตัวเหมือนคน คนเสรจฺจานก็ฉันทันนั้น ทำอะไรก็ขวางธรรม ขวางวินัย คือขาดศีลธรรมเสมอ ๆ

๔. มนุสฺสสุทฺโต มนุสฺยัสฺสัถฺวฺเรจฺจาน เป็นคนเต็มตัว ได้แก่คนรักษาศีล 5 มั่นเป็นนิตยฺไมขาด ไม่ประมาทต่อศีลเพราะศีลเป็นมณฺษยธรรม คือเป็นธรรมประจำมณฺษย์ ธรรมที่ทำให้คนเป็นคน มนุสฺสสุทฺโต แปลว่า มนุสฺยัสฺสัถฺวฺเรจฺจาน เพราะมีคุณธรรมของคนคือ ศีล ศีล ท่านแปลว่า เสียร คือ หัว ถ้าคนขาดศีล ก็คือคนหัวขาดนั่นเอง เพราะขาดจากคุณธรรมของความเป็นคน

๕. มนุสฺสเทโว มนุสฺยัสฺสัถฺวฺเรจฺจาน ได้แก่นุสฺยผู้มีศีล 5 มั่นเป็นนิตยฺ แล้วยังได้พยายามบำเพ็ญกุศลเพิ่มพูนบารมีอยู่เรื่อยๆ เช่น ให้ทาน ฟังธรรม เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ มีหิริคือความละอายต่อบาป มีโอตตปปะ คือความสดุ้งกลัวต่อผลแห่งบาปอยู่เสมอ เรียกว่าเป็นผู้มีใจสูงคุดเทวดา เพราะประกอบด้วยเทวธรรม ๗ ประการคือ ๑. บำรงเลี้ยงมารดาบิดา ๒. ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญ ๓. พุดจาไพเราะเสนาะหู อ่อนหวาน นุ่มนวล ๔. ไม่พุดต่อเสียดผู้อื่น ๕. ละความตระหนี่เหนียวแน่น ๖. รักษาคำสัตย์ ๗. ไม่โกรธ

มณฺษย์ที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ท่านขนานนามว่า มนุสฺสเทโว แปลว่า มนุสฺยัสฺสัถฺวฺเรจฺจาน^{๑๖}

มณฺษย์ล้วนแล้วแต่มีปัญญาและเต็มไปด้วยความถือตัวยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงว่า “เรา” ว่า “ของเรา” เป็นต้น จะต้องหาธรรมเข้ามาดับให้จงได้ ท่านพุทธทาส จึงให้ทัศนะไว้ว่า การเกิดขึ้นแห่ง “ตัวกู” “ของกู” คือการตั้งจิตไว้ผิด เพราะฉะนั้น การตั้งจิตไว้ให้ถูกจึงเป็นรากฐานแห่งความดับ “ตัวกู” “ของกู” ตลอดเวลาที่มีการตั้งจิตไว้ถูก ความดับแห่ง “ตัวกู” ก็มีอยู่เพียงนั้น ไม่ว่าจะการกระทำนั้น ๆ จักเป็นไปโดยการประประจบเหมาะหรือบังเอิญ หรือว่าเป็นไปเพราะการใช้คานาของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อำนาจของสมาธิ เป็นต้น^{๑๗}

อวิชาเป็นรากเหง้าของ “ตัวกู” “ของกู” การทำลายอวิชาเสียนั่นเองเป็นการดับ “ตัวกู” “ของกู” ในขั้นนี้ และเพราะเราใช้วิชาหรือปัญญามาเป็นเครื่องทำลายอวิชา ไม่ได้ใช้กำจัดล้วน ๆ ที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้แล้วนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็ยังได้ให้ทัศนะไว้อีกว่า ความยึดถือว่าเรา ว่า ของเรา หรือที่ปราชญ์บางท่านนิยมใช้ถ้อยคำให้หนักแน่นกินใจว่า ตัวกู ของกู นั้น เป็นความรู้สึที่ฝังแน่น

^{๑๖} พระเทพสิทธิมุนี (โชดก ญาณสิริ), ทาง ๗ สาย, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔), หน้า ๕-๑๑.

^{๑๗} พุทธทาส อินทปัญโญ, ตัวกูของกู, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๓.

ในจิตของมนุษย์ มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคน ต่อความสุขความทุกข์ของเขา ต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และต่อการเกิดปัญหาแทบทุกอย่างทางสังคม ในทางธรรม ถ้อยคำนี้เป็น จุตรวมแห่งความสนใจระดับแกนกลางเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่จะต้องแก้ไข และปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงมีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้มากมาย ถ้อยคำที่ใช้เรียกความรู้สึกยึดถือนี้ ก็มีเป็นถ้อยคำเฉพาะหลายแบบ มีทั้งที่เป็น คำศัพท์ที่เป็นข้อความ หรือเป็นประโยคใช้เรียกกันเป็นชุด ๆ ในที่นี้จะยกมากล่าวโดยสังเขปพอเป็น แนวทางศึกษา ผู้สนใจพิเศษพึงค้นคว้าให้ละเอียดต่อไป ชุดที่ ๑ : เอต์ มม, เอโสทมสมิ, เอโส เม อด ตา-ติ. (นี่ ของเรา, เราเป็นนี่, นี่เป็นตัวตนของเรา)^{๑๕} เป็นต้น

พระมหาประยูร ชีรวโส ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์เอาไว้ว่า ชีวิตมนุษย์เราต้องเผชิญกับสิ่งที่ คุกคามบีบคั้นไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ สัตว์ร้าย โรคระบาด หรือภัยจากมนุษย์ด้วยกัน นอกจากสติปัญญา ที่มั่นคงแล้วสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้เราตอบสนองต่อภัยคุกคามนั้น ได้อย่างถูกต้อง ไม่ตื่นตระหนกสับสน หันกลัว จะถือความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่เราต้องเผชิญ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดท่าทีและวิธีการในการต่อสู้หรือล่าถอย สุดแต่ว่ากรณีใดจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดในการเผชิญหน้ากับความตายเช่นกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความตายในระดับที่เป็นภาพกว้างอันเน้นความเป็นไปตามธรรมชาติของสรรพสิ่งนั้น จะช่วยลดความหวุ่นวิตก และเปิดโอกาสให้ใจได้พบกับความสงบ ในวาระสุดท้ายในขณะที่ความรู้ความเข้าใจในระดับที่เป็นภาพละเอียดแห่งเหตุปัจจัยที่กำหนดความตายของเรา จะช่วยให้เราได้พัฒนาปัญญา ยกระดับจิตแก่เราให้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม^{๑๖}

มนุษย์นอกจากจะมีปัญหาเรื่องชีวิตความเป็นอยู่จนกระทั่งตายแล้ว อนึ่งแม้ในระหว่างมีชีวิตอยู่ จะต้องขวนขวายในการทำงานต่าง ๆ เพื่อเอาชีวิตให้อยู่รอดและจะต้องมี “จริยธรรม” กับ “จรรยาบรรณ” ถ้าดีเขาว่ามีจรรยาบรรณ ถ้าไม่ดีเขาก็ว่า ไม่มีจรรยาบรรณ มนุษย์มีปัญหาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายนั้นแหละ อุดร จันทวัน ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า สำหรับผู้มีภาระหน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง หรือการปราบปราม และป้องกันมักจะใช้คำว่า “จริยธรรม” อย่างนักการเมืองก็ต้องมีจริยธรรมนักการเมือง นักปกครองต้องมีจริยธรรมนักปกครอง ตำรวจต้องมีจริยธรรมตำรวจเป็นต้น มีอาชีพอยู่อาชีพหนึ่ง ไม่ต้องกล่าวถึงหรือไม่ต้องถามหาจริยธรรมหรือจรรยาบรรณเลย นั่นก็คืออาชีพ สมณะหรือนักบวช เพราะถือว่าท่านมีจรรยาบรรณหรือจริยธรรมที่มั่นคงอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องตรา หรือบัญญัติจริยธรรม หรือจรรยาบรรณใด

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๑๔๓.

^{๑๖} พระมหาประยูร ชีรวโส (Ph.D.), ชีวิตและความตาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๔.

ๆ มาตีกรอบให้เป็นที่อึดอัดลำบากแก่ท่านอีก“ควรรยกให้ท่านเป็นผู้ชี้ทางและแก้ปัญหาไม่ใช่มนุษย์มีปัญหา เฉพาะส่วนตัวเท่านั้นแม้การประกอบสัมมาชีพยังต้องมีจริยธรรมและจรรยาบรรณประกอบไปด้วย

งาน อคิวัฒน์สิทธิ์ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า นักปรัชญาทางจริยธรรม สำนักปรัชญาทางวิเคราะห์ (Analytic School of Philosophy) บางท่านมีความเห็นว่า การวางกฎระเบียบข้อบังคับ หรือกรอบทางการประพฤติปฏิบัติหรือจรรยาบรรณ (Code of conduct) เป็นหน้าที่ของผู้สอนศีลธรรมหรือผู้ประกาศทางศาสนา แต่นักปรัชญาเอกซิสเตลเซียลหรืออัตถิภาวะ (Existentialist) พิจารณาว่าเป็นหน้าที่ของนักปรัชญาด้วยที่จะต้องทำการเสนอแนะวิธีการดำรงชีวิต (Way of Life) หรือจรรยาบรรณที่พึงประสงค์เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายอย่างที่ได้รับการยอมรับร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า นักปรัชญาเอกซิสเตลเซียลท่านหนึ่งนามว่า Kierkegaard พิจารณาว่า วิถีชีวิตของมนุษย์มี ๓ ชั้น คือ

๑. วิถีชีวิตทางสุนทรียภาพหรือทางกามคุณ (Aesthetical of Sensualist)
๒. วิถีชีวิตทางจริยธรรม (Ethical)
๓. วิถีชีวิตทางศาสนา (Religious)^{๔๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สึกขา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ฝึกฝน ศึกษา หรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็น “สัตว์ประเสริฐ” เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดงามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ^{๔๑}

มนุษย์เกิดมาต้องเรียนรู้หลาย ๆ อย่างเพื่อการเป็นอยู่ร่วมกับสังคมที่หลากหลาย รวมทั้งการมีจริยธรรมต้องควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตเพื่อความเป็นระเบียบสังคม และเพื่อลดปัญหาทางสังคมอีกด้วย

๔.๒ ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์

มนุษย์มีปัญหามากมายนับไม่ถ้วน ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาหนักอกด้วยกันทั้งสิ้น ปัญหาทั้งหลายเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ใครเป็นผู้ก่อปัญหา และสามารถที่จะแก้ไขปัญหากันได้หรือไม่ พระพุทธศาสนาสามารถให้คำตอบได้ไหม และจะแก้ปัญหาได้อย่างไร ลองมาศึกษากันต่อไป

^{๔๐} อุดร จันทวัน, มงคลคุณธรรมและจริยธรรมในพุทธศตวรรษที่ ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕๘.

^{๔๑} งาน อคิวัฒน์สิทธิ์, พื้นฐานทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุษย์ชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดงาม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

ก. ด้านความแตกต่างกันของมนุษย์

ในสังคมมนุษย์มีความแตกต่างกันหลาย ๆ ประการ แม้ว่าจะได้รับการศึกษาหาความรู้ มีการฝึกฝนอบรมจนเกิดความเชี่ยวชาญแคล่วคล่องว่องไว สามารถที่จะแสวงหาทรัพย์สมบัติมากมายก่ายกอง เพื่อนำมาเลี้ยงชีวิตตนเองและญาติพี่น้องได้ และที่ไม่มีความสามารถแสวงหาทรัพย์เพื่อเลี้ยงตัวเองได้ก็มีเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามนุษย์มีพื้นฐานการดำรงชีวิตที่ไม่เหมือนกัน ที่สำคัญกว่านั้นก็คือพื้นฐานทางด้านจิตใจ ถึงแม้ว่าฐานะของมนุษย์แตกต่างกัน แต่ถ้าหากว่าได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจในทางที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ก็สามารถเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐได้

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงได้แบ่งประเภทของมนุษย์ตามลักษณะแห่งคุณธรรมจริยธรรมเอาไว้ เพื่อให้เกิดความสะดวกและง่ายต่อการพัฒนา การที่จะพัฒนามนุษย์นั้นจำเป็นต้องรู้จักพื้นฐานชีวิตและอุปนิสัยใจคอ พุทธศาสนาเรียกว่า จริต คือความประพฤติ หรือพฤติกรรม ชรรคมานุษย์มีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกัน สาเหตุของความไม่เหมือนกันทางพฤติกรรมก็มาจากการฝึกฝนอบรมจิตใจมาแตกต่างกันนั่นเอง การรอบรู้และเข้าใจเรื่องจริตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

พระพุทธองค์ตรัสถึงเรื่องจริตเอาไว้ว่า มนุษย์มีจริตที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในจิต จึงทำให้แสดงออกมาทางร่างกาย ดังนั้นจึงแบ่งประเภทของมนุษย์ตามจริตในพุทธศาสนามี ๖ ประเภท คือ

๑. รากจริต ประพฤติหนักไปทางด้านรักสวย รักงาม
๒. โทสจริต ประพฤติหนักไปทางด้านโมโห โกรธง่าย
๓. โมหจริต ประพฤติหนักไปทางด้านหลง ๆ ลืม ๆ
๔. สัทธาจริต ประพฤติหนักไปทางด้านความเชื่อ เลื่อมใส
๕. พุทธิจริต ประพฤติหนักไปทางด้านความรู้ นึกคิดพิจารณาด้วยสติปัญญา
๖. วิตกจริต ประพฤติหนักไปทางด้านวิตกกังวล ฟุ้งซ่าน ระหว่ากระแวง

ดังนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบและเข้าใจจริตของมนุษย์แล้ว การอบรมสั่งสอนก็ย่อมง่ายขึ้น กล่าวคือทรงอบรมสั่งสอนให้ตรงตามจริตของบุคคลนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลได้รู้และเข้าใจจริตของตนเองก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการวางตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างไม่เก้อเจิน รู้ใช้หลักธรรมที่สมควรและเหมาะแก่อัชฌาศัยของตนเองเพื่อการบรรลุธรรมได้ นอกจากนี้ มนุษย์ยังมีความต้องการทางปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่จำเป็น ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ข. ด้านความเหมือนกันของมนุษย์

มนุษย์มีความเหมือน ๆ กัน หลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กัน เพราะว่ามันุษย์เมื่อมีความแตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว ก็ย่อมมีความต้องการที่เหมือนกัน จึงแบ่งความต้องการเป็น ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ

๑. ด้านร่างกาย

- ก). อาหาร ต้องรับประทานอาหารบำรุงร่างกายให้แข็งแรงต้านทานโรคร้ายได้
- ข). เครื่องนุ่งห่ม ต้องปกปิดร่างกายป้องกันเหลือบ ยุง ลม แดด และความสะอาด
- ค). ยารักษาโรค ต้องดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
- ง). ที่อยู่อาศัย ต้องมีบ้านอยู่มีเรือนนอน กันแดด ลม ฝน และสัตว์ร้าย

๒. ด้านจิตใจ

- ก). มิตรภาพ ความเป็นมิตรต่อกันสำคัญที่สุด
- ข). ความเจริญ ต้องคนต้องการความเจริญทั้งภายนอกและภายใน
- ค). ความสุขที่แท้จริง ความธรรมดาทั่วไปหาได้ง่าย แต่ความที่แท้เกิดขึ้นภายในใจ
- ง). ที่พักพิงพึ่งพาอาศัย ธรรมดาคนเราต้องพักพิงและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- จ). ความเข้าใจสาระชีวิต ชีวิตไม่ยั่งยืนเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์
- ฉ). การบรรลุเป้าหมายชีวิต เป้าหมายของชีวิตคือจุดสูงสุดที่ต้องไปให้ถึง

ดังนั้น ความต้องการเหล่านี้ก็สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาและแก้ไขปัญหาของมนุษย์ได้ เช่น ถ้าต้องการความสมบูรณ์ มั่งคั่ง ร่ำรวย ไม่ขัดสน พอกินพอใช้ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ก็ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในปฐมสัมปทาสูตร ดังต่อไปนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สัมปทา (ความถึงพร้อม) ๘ ประการนี้ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันขันแข็งแสวงหาทรัพย์
๒. อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่หามาได้
๓. กัลยาณมิตรตตา ความเป็นผู้มีมิตรสหายแท้ ดีงาม
๔. สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม ไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่าย
๕. สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ความเชื่ออย่างมีเหตุผล
๖. สีสสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น สงบสุข
๗. จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยจาคะ สละแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่
๘. ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา รอบรู้ รู้แจ้ง รู้ชัด รู้จริง

ภิกษุทั้งหลาย สัมปทา ๘ ประการนี้แล คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาท วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ชำระทางแห่งประโยชน์ที่มีในภพหน้าอยู่เป็นนิตย์ ที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระนามว่า สัจจะตรัสธรรม ๘ ประการดังกล่าวมานี้ เพื่อผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันเป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง

๒ คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้ และสุขในภพหน้า จาคะ บุญนี้ย่อมเจริญยิ่งขึ้นแก่ภพทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้^๓ และย่อมส่งผลให้ได้รับสิทธิที่มนุษย์จะต้องได้รับตามสิทธิทางสังคม

๕. อะไรคือสิทธิเสรีภาพ

๕.๑ ความหมายของสิทธิเสรีภาพ

มนุษย์ในโลกนี้ย่อมมีสิทธิหน้าที่และเสรีภาพเหมือน ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นชาติหรือเผ่าพันธุ์ไหน การมีสิทธิหน้าที่และเสรีภาพย่อมแสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของมนุษย์

๑. สิทธิตามหลักจริยศาสตร์

สิทธิ หมายถึง ข้อเรียกร้องทางศีลธรรมของปัจเจกชนซึ่งสังคมยอมรับ^๔ และให้ความสำคัญ

สิทธิ คืออำนาจอันชอบธรรม ซึ่งบุคคลทุกคนพึงมีพึงได้ โดยไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น เกี่ยวกับด้านต่าง ๆ เช่น สิทธิในบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สิทธิในการศึกษาอบรม ตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ของตนเอง ที่เรียกว่า สิทธิตามกฎหมายแพ่ง หรือในการเลือกตั้งบุคคลทุกคนก็มี สิทธิในการเลือกตั้งตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ สิทธิในร่างกาย สิทธิในการประกอบกิจการต่าง ๆ ตามที่ตนเองต้องการ และสิทธิที่สำคัญที่สุดของบุคคลก็คือ สิทธิตามกฎหมาย^๕ สิทธิที่จะประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม และสังคมจะต้องมีสิทธิที่จะควบคุมพฤติกรรมสมาชิกของสังคมได้อีกด้วย

สิทธิ คืออำนาจหรือผลประโยชน์ของบุคคลที่กฎหมายรับรอง หรือคุ้มครอง โดยบุคคลอื่นจะต้องให้ความเคารพ จะละเมิดล่วงเกินหรือกระทำการใด ๆ อันก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของบุคคลไม่ได้

เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระในการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำนั้นจะต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมจริยธรรมทางสังคม และกฎหมายของประเทศที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ เสรีภาพนั้นมักจะมาพร้อมกับสิทธิ เพราะส่วนมากจะพูดกันว่า สิทธิเสรีภาพกันบ่อย ๆ จึงคิดกันมนุษย์ส่วนมากชอบที่จะมีสิทธิเสรีภาพกันมาก แต่หน้าที่จะไม่ค่อยพูดกัน แต่พอเน้นเรื่องหน้าที่ ก็มักกล่าวกันว่า อย่างเครียดกันมากนักปล่อย ๆ กันบ้าง ทำตัวตามสบาย ๆ อยากทำอะไรก็ทำ อยากไปไหนก็ไป เป็นต้น

สิทธิและเสรีภาพ เป็นรากฐานสำคัญในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การที่จะรู้ว่าการปกครองของประเทศใดมีความเป็นประชาธิปไตยได้มากน้อยเพียงใด ต้องดูที่สิทธิเสรีภาพของประชาชนในประเทศนั้นๆ เป็นสำคัญ ถ้าประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมาก ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศนั้นก็จะมีมาก

^๓ อ.อุทฺตม. (ไทย) ๒๓/๖๕/๓๘๘.

^๔ บุญมี แทนแก้ว.ศศ. จริยศาสตร์(ETHICS). กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ สภามหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐. หน้า ๑๐๘,๑๑๑.

^๕ <http://blog.eduzones.com/winnny/3658>

หากสิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัดหรือถูกริดรอนโดยผู้มีอำนาจในการปกครอง ประชาธิปไตยก็จะมีไม่ได้ ด้วยเหตุนี้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับ จึงได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างแข็งขันเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลในสังคม รวมทั้ง สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น

๑. การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

๒. สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรีศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง

๓. บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของ บุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

๔. การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งต้องไม่กระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้น

๕. บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

๖. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถานบ้านเรือน

๗..บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

๘..สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ข้อมูลส่วนบุคคลตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง

๙.. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

๑๐..บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือนของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑๑..การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก^{๔๖}

๕.๒ ลักษณะสำคัญของสิทธิ คือ เป็นอำนาจของบุคคลที่มีกฎหมายคุ้มครอง รับรอง^{๔๗} หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง ก็ได้เกิดปัญหาทางด้านการคุ้มครองสิทธิในสังคม ประชาชนได้รับความ

^{๔๖} http://www.boraiwit.ac.th/social/Constitution_right1.htm

^{๔๗} บุญมี แทนแก้ว.ศศ. จริยศาสตร์(ETHICS).เล่มเดียวกัน หน้า ๑๐๘.

เดือรื้อน องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจและมองเห็นความสำคัญของปัญหานี้ จึงได้มีการประกาศบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้นทั่วโลก ซึ่งเรียกว่า “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ โดยอาศัยสาเหตุหลาย ๆ ประการ เช่น

- การยอมรับศักดิ์ศรีประจำตัว และสิทธิที่เสมอกัน ไม่อาจโอนแก่กันได้ของสมาชิกทั้งปวงแห่งครอบครัวมนุษยเป็นรากฐานของเสรีภาพความยุติธรรมและสันติภาพ
- การเมินเฉยและดูหมิ่นเหยียดหยามสิทธิมนุษยด้วยกันเอง ได้ก่อให้เกิดการกระทำอันโหดร้ายป่าเถื่อนทารุณ กระทบกระเทือนมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างรุนแรง โดยเหตุที่ได้มีการประกาศปณิธานสูงสุดของสามัญชนว่า ถึงวาระแห่งโลกแล้วที่มนุษย์จะมีเสรีภาพในการพูด ในความเชื่อถือ และทั้งมีเสรีภาพจากความกลัวและความต้องการ
- เป็นสิ่งจำเป็นที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับการคุ้มครองโดยหลักนิติธรรม ถ้าไม่ต้องการให้มนุษย์ถูกบีบบังคับให้หาทางออกโดยการกบฏต่อพระราชย์และการกดขี่อันเป็นที่พึงสุดท้าย
- เป็นสิ่งจำเป็นที่จะส่งเสริมการพัฒนาความสัมพันธ์อันมิตรระหว่างชาติต่าง ๆ
- บรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตร ถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของตัวบุคคล และความเสมอกันแห่งสิทธิทั้งชายหญิง และได้ตัดสินใจที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคมตลอดจนมาตรฐานแห่งชีวิตให้ดีขึ้นมีเสรีภาพมากขึ้น
- รัฐสมาชิกได้ปฏิญาณที่จะให้ได้มา โดยการร่วมมือกับสหประชาชาติ ซึ่งการส่งเสริม การเคารพ และการถือปฏิบัติโดยสากลต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน
- ความเข้าใจตรงกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ มีความสำคัญยิ่ง เพื่อให้คำปฏิญาณนี้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มเปี่ยม

ดังนั้น สมัชชาแห่งองค์การสหประชาชาติ จึงขอประกาศให้...ปฏิญญาสากลว่าด้วย เรื่องสิทธิมนุษยชน นี้ เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จ สำหรับประชาชนทั้งหลายและประชาชาติทั้งปวง ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้ปัจเจกบุคคล ทุกผู้ทุกนามและองค์กรของสังคมทุกหน่วย โดยการรำลึกเสมอถึงปฏิญญานี้ พยายามสั่งสอนและให้การศึกษาเพื่อส่งเสริม การเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ ด้วยมาตรการที่เจริญก้าวหน้าไปข้างหน้าทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านั้น อย่างเป็นสากลและได้ผล ในหมู่ประชาชนของรัฐสมาชิกทั่วโลก เช่น

ข้อ ๑ มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระเสรีเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิ ทุกคนได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันอย่างนั้พี่น้อง

ข้อ ๒ บุคคลชอบที่จะมีสิทธิและเสรีภาพตามที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้ ทั้งนี้โดยไม่มีการจำแนกความแตกต่างในเรื่องใด ๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมือง หรือทางอื่นใด ชาติ หรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใด

นอกจากนี้การจำแนกข้อแตกต่าง โดยอาศัยมูลฐานแห่งสถานะทางการเมือง ทางคุณาณาหรือทาง

เรื่องระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนซึ่งบุคคลสังกัดจะทำมิได้ ทั้งนี้ไม่ว่าดินแดนดังกล่าวจะเป็น
เอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดแห่งอธิปไตยอื่นใดข้อ ๓ บุคคลมี
สิทธิในการดำเนินชีวิต ในเสรีธรรมและในความมั่นคงแห่งร่างกาย

ข้อ ๔ บุคคลใดจะถูกบังคับให้เป็นทาส หรืออยู่ในภาวะจำยอมใด ๆ มิได้ การเป็นทาสและการค้า
ทาสจะมีไม่ได้ทุกรูปแบบ

ข้อ ๕ บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติ หรือลงทัณฑ์ซึ่งทารุณโหด ไร้มนุษยธรรมหรือ
เหยียดหยามเกียรติมิได้

ข้อ ๖ ทุก ๆ คนมีสิทธิที่จะได้รับ การยอมรับว่าเป็นบุคคลในกฎหมาย ไม่ว่า ณ ที่ใด ๆ^{๔๔}

๓. สิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๓๓๔ (๑) กำหนดบังคับ
ไว้ให้ออกกฎหมายว่าด้วย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ภายใน ๒ ปี นับแต่วันที่รัฐธรรมนูญใช้
บังคับ รัฐบาลจึงได้ออกกฎหมายมารองรับ เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๔๒” ซึ่งมีประเด็นสำคัญ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

(๑) มาตรา ๓ ให้จำกัดความว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายความว่า สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ
เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครอง ตามรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตาม
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือศักดิ์ศรีความเป็นคนเป็นสิ่งที่ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิด โดยไม่แบ่งแยกเชื้อ
ชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือแนวคิดอื่น ๆ เผ่าพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน
ถิ่นกำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ เช่น คนเราทุกคนมีสิทธิได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายไม่
ว่าที่ไหน เมื่อไร

(ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๖) คนเราทุกคนเกิดมาเมื่ออิสระเสรี มีศักดิ์ศรี มีสิทธิเท่า
เทียมกันหมดทุกคนได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้อง

(ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๑) รัฐธรรมนูญยังได้บัญญัติรับรอง กำชับ และเรียกร้อง
เมื่อถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้ด้วย อย่างชัดเจน ได้แก่

(๒) มาตรา ๔ บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความ
คุ้มครอง”

^{๔๔} <http://www.baanjomiyut.com/library/human/page1.html>

(๓) มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ”

(๔) มาตรา ๒๘ บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

ซึ่งสหประชาชาติ ได้แสดงความห่วงใยต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลายพื้นที่ของโลก โดยเฉพาะต่อผู้อพยพและผู้ลี้ภัย ผู้ไร้ที่อยู่ในประเทศ ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มศาสนา ผู้เคลื่อนไหวทางการเมือง และสื่อมวลชน ต่อการกระทำทารุณเด็ก การใช้แรงงานเด็ก การเกณฑ์เด็กเป็นทหาร เด็กกำพร้าเด็กเร่ร่อน เด็กข้างถนน โสเภณีเด็ก เด็กที่ติดเชื้อ เอชไอวี จากมารดา การลักลอบค้าอาวุธสงครามขนาดเล็กกับระเบิด การทำทารุณต่อนักโทษ ความแออัดในเรือนจำ การขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ นักโทษ^{๔๘} เป็นต้น โดยองค์กรระดับโลกได้มีความห่วงใยสิทธิของเพื่อนร่วมมนุษยโลก

๔. สิทธิในการดำรงชีวิต

มนุษย์เรานั้นมีสิทธิเพื่อการมีชีวิตอยู่ และต่างก็มีอาชีพหรือวิธีการทำมาหากินที่แตกต่างกันไปตามฐานะของแต่ละคน ในสังคมมนุษย์ย่อมมีสิทธิตามระเบียบกฎหมายบ้านเมืองที่จะประกอบอาชีพนั้น ๆ ได้ ถึงแม้ว่าจะมีสิทธิในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ แต่ก็ต้องไม่ใช่สิทธิในทางที่ผิด ต้องใช้สิทธิไปในทางที่ถูก หลักการประกอบอาชีพตามหลักจริยธรรม ข้อที่ ๖ คือ สัมมาอาชีพะนั้น สามารถใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความถูกต้องได้ มาดูว่าอาชีพของมนุษย์อย่างไรหนิผิดอย่างไรหนิถูก

๔.๑.๑ การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของมนุษย์มี ๒ อย่าง คือ ๑. มิจฉาชีพและ ๒. สัมมาชีพ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ มิจฉาชีพเท่านั้น ส่วนสัมมาชีพก็ลักษณะตรงกันข้ามกับมิจฉาชีพ

๑. **มิจฉาชีพ** คือการประกอบอาชีพในทางที่ผิด หรือมิจฉาวณิชชา การค้าขายผิด เป็นกายทุจริต มีตัวอย่างที่พุทธองค์ตรัสไว้ในวณิชชาสูตร ว่าด้วยการค้าขายที่ไม่ควรทำ ดังต่อไปนี้

ก). อาชีพค้าขาย

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้ คือ

๑. การค้าขายศัสตราวุธ ให้สร้างอาวุธแล้วขาย เพื่อห้าหั้นประหัตประหารกัน
๒. การค้าขาย(สัตว์)มนุษย์ ค้าขายมนุษย์ ทำให้หมดอิสรภาพ ขาดสิทธิเสรีภาพ
๓. การค้าขายเนื้อ เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อขาย เป็นเหตุแห่งการฆ่า เบียดเบียน
๔. การค้าขายของมีนเมา ให้ปรุงของมีนเมาแล้วขาย ซึ่งเป็นเหตุแห่งความประมาท
๕. การค้าขายยาพิษ ให้ทำยาพิษแล้วขาย ซึ่งจะให้โทษแก่ชีวิตได้

^{๔๘} <http://www.oknation.net/blog/jina/2009/01/29/entry-1>

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้แล^{๕๐}

อาชีพที่ผิด ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุให้ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและต่อผู้อื่น เพราะเป็นการสร้างเวรสร้างกรรม นำมาแต่ความความทุกข์ ความหายนะ เป็นการเบียดเบียน ก่อให้เกิดความสับสน วุ่นวาย ล้างผลบุญกันไม่มีวันสิ้นสุด ไม่ใช่ทางนำไปสู่ความสงบสุข ไม่เกิดอิสรเสรีภาพ การเว้นขาดจากมิจฉาชีพเหล่านี้เสียได้จึงเป็นการประเสริฐที่สุด

ในบรรดาค้าขายทั้ง ๕ อย่างนั้น การค้าขายมนุษย์ ถือว่า ให้โทษมากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สุด และการเกิดเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่หาได้ยากมาก ผู้ที่ทำการหลอกลวงมนุษย์ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม เป็นเพราะจิตใจดำทรมานห่างไกลจากความเจริญ ห่างจากความสงบสุข ขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีแต่ความวุ่นวาย มีสภาพไม่ต่างไปจากสัตว์ และอาชีพอย่างหนึ่งที่จัดอยู่ในอาชีพค้ามนุษย์ก็คือ อาชีพโสเภณี อาชีพนี้ให้คุณหรือให้โทษอย่างไรบ้างต้องศึกษากันต่อไป

ข) อาชีพโสเภณีหรือขายตัว มีความเป็นมาอย่างไร

อาชีพนี้จัดอยู่จำพวกค้าขายมนุษย์ เป็นมิจฉาชีพ และใช้ว่าจะมีแต่ปัจจุบันนี้เท่านั้น แม้แต่ในอดีตก็เคยมีมาแล้ว กล่าวกันว่าผู้ที่ประกอบอาชีพเช่นนั้นได้จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติประจำตัว เช่น ความสวยงาม รูปร่างดี เป็นต้น เช่น โสเภณีที่ชื่อว่า อัมพปาลี หนึ่งกล่าวกันว่า การที่จะเป็นโสเภณีได้นั้นก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นกันได้ง่าย ๆ เพราะโสเภณีในสมัยนั้นเป็นผู้สร้างความสุข รายได้ สัมพันธไมตรี และเป็นหน้าเป็นตาของบ้านเมืองนั้น ๆ นับว่าเป็นอาชีพทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งในสังคม

ต่อมา อาชีพโสเภณีจึงได้รับการยอมรับในระดับหนึ่ง ว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ กล่าวคืออาชีพนี้ก็ได้รับการแต่งตั้งโดยพระราชา และเมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้วก็ทำหน้าที่แบบมีเกียรติเท่ากับการรับราชการเลยทีเดียว ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นโสเภณีจะต้องมีรูปร่างหน้าตาดีสะสวยถึงขั้นระดับเป็นหน้าเป็นตาประจำเมืองเลยทีเดียว ต่อมาสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป โสเภณีก็พากันสละอาชีพ เจริญภวานาหาทางสงบใจ และเลิกอาชีพนี้ไปเสีย

ฟังมาว่า ในสมัยนั้นสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงที่ถูกกดขี่จนไม่สามารถที่จะไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้นอกจากอาชีพโสเภณี ฟ้อนรำ ขับร้อง นักแสดง เป็นเพราะว่าถูกกดขี่จนไม่ได้รับการศึกษาเพื่อนำไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ แต่ใช้ว่าจะได้รับการแต่งตั้งจากพระราชากันได้ง่าย ๆ หากจะต้องได้รับการสืบทอดชนิดที่เรียกว่า จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องหรือแบบเชื้อสายปฏิบัติสืบกันมา แม้กระทั่งเมื่อมีการคลอลดลูกก็เลี้ยงไว้เฉพาะลูกสาวเท่านั้นเพื่อให้เป็นผู้สืบทอดอาชีพโสเภณีต่อไป ดังตัวอย่าง เช่น

^{๕๐} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕

ในอดีต กรุงเวสาลีก็มีหญิงงามเมืองชื่อ อัมพาลี รูปงาม น่าดู น่าชม มีผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่ง เธอชานาญการพื่อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี คนทั้งหลายที่ต้องการจะพาเธอไปร่วมอภิรมย์ด้วยต้องจ่ายค่าตัวก่อน ก็เพราะนางอัมพาลีนี้แหละที่ทำให้กรุงเวสาลีมีเสน่ห์และมีความงดงามเป็นพิเศษ

ครั้งนั้น คณะกษัตริย์ชาวกรุงราชคฤห์ เดินทางไปกรุงเวสาลีด้วยธุระจำเป็นบางอย่าง ได้พบเห็นกรุงเวสาลีที่อุดมสมบูรณ์ และได้พบนางอัมพาลี ครั้นเสร็จธุระแล้วก็เดินทางกลับมายังกรุงราชคฤห์ เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐได้กราบทูลเรื่องนั้น พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงรับสั่งให้คัดเลือกเด็กสาวผู้มีความงามอย่างนั้นเพื่อจะให้เป็นหญิงงามเมืองเหมือนอย่างกรุงเวสาลี ก็คือเลียนแบบเขา

ก็สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ มีเด็กสาวชื่อสาลาวดีมีรูปงาม น่าดู น่าชม มีผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่ง คณะกษัตริย์ชาวกรุงราชคฤห์ จึงคัดเลือกเธอให้เป็นหญิงงามเมือง เมื่อเธอได้รับเลือกไม่นานนักก็เป็นผู้ชานาญในการพื่อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี เป็นต้น

ต่อมา เมื่อนางเกิดตั้งครรภ์และมีครรภ์ครบกำหนดคลอด จึงได้แอบคลอดบุตรชาย เพื่อไม่ให้ใครรู้ จึงให้หญิงรับใช้นำทารกลงในกระดิ่งเก่า ๆ นำออกไปทิ้งที่กองขยะ ก็เวลานั้นเป็นเวลาเช้า เจ้าชายอภัยกำลังเสด็จเข้าสู่พระราชวัง ได้ทอดพระเนตรเห็นทารกนั้นซึ่งถูกฝังกาแวกล้อม จึงตรัสสั่งให้นำทารกไปในพระราชวัง ทรงมอบให้แม่นมดูแล แล้วทรงตั้งชื่อทารกนั้นว่า “ชิวก” เพราะบังถึงคำว่า “ยังมีชีวิตอยู่” และตั้งชื่อว่า “โกมารภจ” เพราะเป็นผู้ที่เจ้าชายรับสั่งให้เลี้ยงไว้ และต่อมาก็เป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านการรักษาโรค^{๕๑}นี่ก็เป็นผลผลิตจากโสเภณีเช่นกัน

ฝ่ายนางอัมพาลี ต่อมานางได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ได้ถวายสวนมะม่วงอันเป็นสมบัติของนางให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ในปลายพุทธกาล อันนี้ก็เป็นประโยชน์ที่เกิดจากโสเภณีซึ่งมีความรักศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาเลยกลับตัวกลับใจได้

ค). ปัญหาโสเภณีและโสเภณีเด็ก

จากการที่พระไตรปิฎก^{๕๒}กล่าวยืนยันว่า สตรีในสมัยก่อนนั้นประกอบอาชีพเป็นโสเภณี^{๕๓}ก็แสดงว่าปัญหาโสเภณีก็มีมาตั้งแต่อดีตแล้ว ซึ่งไม่มีวิธีการไหนที่จะสกัดกั้นหรือกวาดล้างอาชีพนี้ให้หายไปจากสังคมได้ มีแต่ปัญหาจะเพิ่มพูนหนักขึ้นยิ่งกว่าเดิม ยิ่งยุคปัจจุบันความเจริญของบ้านและนวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีได้ขยายตัวอย่างเต็มที่ สังคมเกิดแข่งขันกันทำมาหากินเพื่อปากท้อง เกิดวิกฤติหลาย ๆ อย่างขึ้นในสังคม ทั้งการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ วิธีการทำมาหากินก็ยังพิศดารมากยิ่งขึ้น

^{๕๑} วิ.ม.หา. ๕/๓๒๖-๓๒๘/๑๗๕-๑๘๑.

^{๕๒} วิ.ม.(ปาฬิ) ๕/๓๒๗/๑๒๓

^{๕๓} วิ.ม.(ไทย)๕/๒๘๘/๑๐๔

ปัญหาโสเภณีเด็กรุ่น กลุ่มงานวิจัยชุดพัฒนาบริหาร กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานแผนงานและงบประมาณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๗) ได้ทำการวิจัยถึงปัญหาโสเภณีเด็กรุ่น ปัญหาโสเภณีส่วนมากเกิดมาจากหลายสาเหตุใหญ่ ๆ ด้วยกัน จึงสามารถสรุปได้ว่า

๑. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี
๒. ความความยากจนทางด้านครอบครัว
๓. ความต้องการประสบการณ์แปลกใหม่
๔. ความฟุ้งเฟ้อหลงทางไปกับวัตถุนิยม
๕. ความคลั่งไคล้เลียนแบบพฤติกรรมตะวันตก
๖. การมีเพศสัมพันธ์อันลึกซึ้งก่อนวัยอันควร

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ให้ความช่วยเหลือเด็กหญิงที่ประกอบอาชีพโสเภณี ด้วยการบรรเทาปัญหาความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีการของกระบวนการบังคับใช้กฎหมายและแนวทางการปฏิบัติ และเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน สตรี โดยเน้นการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็ง จึงได้ทำการศึกษาปัญหาโสเภณีเด็กหญิงที่มีอายุไม่เกิน ๑๘ ปี เพื่อให้สังคมได้รับทราบตระหนักถึงสภาพความรุนแรงของปัญหา และเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับปัญหานี้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายังจริงจังและยั่งยืนต่อไป^{๕๔}

การค้าประเวณี คือการขายบริการทางเพศ ทั้งชายและหญิง รวมถึงการขายบริการแก่เพศเดียวกัน ผู้ที่ขายบริการทางเพศเรียกว่า "โสเภณี" หรืออาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ชื่อเรียกสำหรับผู้ขายบริการเพศหญิงมีตั้งแต่ กระหรี ใก่ อีตัว คุณตัว สาวเอสคอร์ต นางทางโทรศัพท์ หมอนวด หรือ สาวไซค์ไลน์ และสำหรับผู้ชาย มีเรียกกันว่า แท็กซี่บอย ขายนํ้า หรือ จิโกโล ถ้าเป็นชายที่ขายตัวให้กับชาวต่างชาติตามชายหาด จะเรียกว่า Beach Boy และบุคคลที่จัดการควบคุมและติดต่อประสานงานถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่าแมงดา และถ้าเป็นผู้หญิงเรียก มามาซัง หรือ แม่ค้า ปัจจุบัน การค้าประเวณีในประเทศไทยมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก ระบาดไปในกลุ่มนักศึกษาที่หวังจะมีรายได้ทางลัด เพื่อที่จะเอาเงินมาใช้จ่ายตามงามต้องการของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการก่ออาชญากรรมเป็นจำนวนมาก^{๕๕}

เฉลิมขวัญ ผลประเสริฐ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “การค้าประเวณีเด็กภัยร้ายที่ทำลายฐานความมั่นคงของชาติ” ว่าประเทศไทยนั้น การค้าประเวณีได้ถือกำเนิดขึ้นมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ โดยไม่ได้ถูกนำเข้ามาจากชาติตะวันตกตามเรื่องเล่ากัน การค้าประเวณีในไทยเริ่มเป็นที่แพร่หลายกับ

^{๕๔} http://research.police.go.th/report_sopaneedek_47.html

^{๕๕} <http://pannadda.ob.tc/-View.php?N=173>

ชาวตะวันตก ในช่วงที่มีการติดต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับชาวตะวันตก มีหลักฐานเป็นศัพท์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรียกว่า “รับจ้างทำชำเราแก่บุรุษ”

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ในประมวลกฎหมายตรา ๑๑ ดวง บทพระไอยการลักษณะฟัวเมีย มีการบัญญัติผู้ค้าประเวณีว่า หญิงนครโสเภณี และสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสถานประกอบการเรียกว่า โรงหญิงนครโสเภณี โดยทั่วไปมีโคมสีเขียวตั้งข้างหน้า จึงเรียกกันว่า สำนักโคมเขียว ทั้งนี้ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๕ การค้าประเวณีไม่ถือว่าเป็นผิดกฎหมาย แต่เริ่มพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. ๒๕๐๑ กำหนดว่าการค้าประเวณีเป็นความผิดอย่างชัดเจน แต่ในสังคมยุคใหม่เริ่มแพร่หลายมากขึ้นในช่วงสงครามเวียดนาม โดยในช่วงนั้นการค้าประเวณีจะเป็นการลักลอบค้าประเวณี ต่อมาธุรกิจค้าประเวณี ก็กลายมาเป็น ธุรกิจแอบแฝง^{๕๖}

ในสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะในเมืองไทยได้ตื่นตัวกันมากในเรื่องจัดการศึกษาเล่าเรียน แต่ดูเหมือนว่าการศึกษายังเจริญรุดหน้าไปมากขนาดไหน ปัญหาโสเภณีก็มีได้ลดลงเลย มีข้อสังเกตว่า แม้แต่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เท่าที่ได้เห็น เช่นการแต่งตัว การวางตัว พฤติกรรมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไปมากจากในอดีตนิสิตนักศึกษาไทยส่วนมากจะแต่งตัวกันแบบสุภาพเรียบร้อย มิดชิด ดูน่าศรัทธาเลื่อมใส น่าเกรงขาม แต่ในปัจจุบันการแต่งตัวของนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะผู้หญิงมีการแต่งตัวตรงข้ามกับสมัยก่อน ซึ่งคนในสมัยก่อนถ้าเห็นผู้หญิงแต่งตัวแบบนิสิตนักศึกษาในปัจจุบันนี้ เขาจะพูดกันว่าเป็นผู้หญิงหาเงินขายตัว กระหรี แม่จ้าง อีตัว เป็นต้น จึงวิจารณ์กันว่า การศึกษาช่วยแก้ปัญหาหรือเพิ่มปัญหา

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นก็เนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ดี ธรรมชาติถูกทำลาย และองค์ประกอบอื่น ๆ พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ให้ทัศนะว่า สิ่งแวดล้อมดี คบคนดี วางตัวดี และพื้นดี^{๕๗} เพราะเลือกสิ่งแวดล้อมไม่ดี คบคนไม่ดี วางตัวไม่ดี และพื้นดีมาไม่ดี จึงเกิดปัญหาตามมา นอกจากนั้น ความไม่เพียงพอทางด้านความต้องการ การเลียนแบบพฤติกรรมสังคมสมัยใหม่ ฟุ่มเฟือย หลงใหลในวัตถุนิยม ทำตามโลกนิยมและค่านิยมที่ผิด ๆ เหล่านี้เป็นต้น เป็นตัวการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและทรัพย์สิน ถ้าหากว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากค่านิยมผิด ๆ เหล่านี้ได้ ก็จะเกิดความทุกข์ ความหายนะ ความสับสน ความแตกแยกขึ้นในสังคมเล็ก ๆ ไปจนถึงสังคมใหญ่ ๆ

ง). แนวทางแก้ไข

ชีวิตของคนเราเป็นธรรมชาติเกิดมามีฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน การเอาตัวรอดจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะต้องแสวงหาหันต่อไปจนกว่าจะเพียงพอแก่ความต้องการ トラบใดที่ไม่หมดความต้องการ ก็ยังแสวงหาอยู่ตราบนั้น พุทธศาสนาสอนให้ละความโลภ ความโกรธ และความหลง ให้รู้จัก

^{๕๖} <http://learners.in.th/blog/event/155783>

^{๕๗} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

เพียงพอ ให้รู้วิธีการหรือพฤติกรรมที่ควรจะทำ และทางที่ควรจะทำก็ได้แก่อริยมรรคมีองค์แปด หรือทางสายกลาง ซึ่งสามารถเดินไปสู่เป้าหมายทั้งโลกิยะและโลกุตระได้

ศิริพร สะโครบานค และคณะ มุลินธิผู้หญิง ได้กล่าวสรุปไว้ในกรวิจัย “การแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็ก” ว่า ในการกำหนดแนวทาง การแก้ไขปัญหา และติดตามการดำเนินงานตามแผนระดับชาติ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ามาตรการที่จัดทำขึ้น ตามมติคณะรัฐมนตรี ในการแก้ไข ปัญหาโสเภณีเด็กสามารถช่วยลดความรุนแรงของปัญหาลงได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สามารถขจัดปัญหาโสเภณีเด็กให้หมดสิ้นไป ธุรกิจบริการทางเพศยังคงชักจูงเด็กหญิง และเด็กชายเข้าสู่กระบวนการค้าประเวณี โดยการหลอกล่อด้วยการบริโภคทางวัตถุที่ทันสมัย รวมถึงมีการชักพาเด็กสาวจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อมาทำงานแทนเด็ก ชาวไทย

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเอาเปรียบเด็กทางเพศในเมืองไทย จึงเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องอาศัยความมุ่งมั่นทางการเมืองของรัฐบาลในการขจัดการค้าเด็กให้หมดสิ้นไป ตามที่รัฐบาลได้ลงนามในพิธีสารการป้องกันปราบปรามและลงโทษ การค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็ก ในอนุสัญญาต่อต้านองค์การอาชญากรรมข้ามชาติ เพื่อที่จะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของแผนและมติคณะรัฐมนตรี รัฐบาลควรดำเนินการที่สำคัญ ได้แก่

๑. การเข้าเป็นภาคีของพิธีสารเรื่อง การป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็กในอนุสัญญาต่อต้านองค์การอาชญากรรมข้ามชาติ

๒. จัดตั้งกลไกระดับชาติในการประสานงานและติดตาม การดำเนินงานแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็กของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อสาธารณชน

๓. จัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอให้กับหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ เพื่อการดำเนินงานตามแผนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็กการค้าหญิงและเด็ก^{๕๕}

ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในบทความ “สำหรับชีวิตต้องสู้” แรงานสัมพันธ์คนจนโดนรังแก มีใจความว่า แนวทางแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็กของดิฉันก็ใช้หลักการของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั่นก็คือถ้ามีทุกข์ ก็ต้องหาเหตุแห่งทุกข์แล้วจึงหาทางดับทุกข์ให้ได้ เช่นเดียวกับ ปัญหาโสเภณีเด็กก็ต้องหาต้นเหตุของปัญหา แล้วหาทางแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาให้ได้ ปัญหาโสเภณีเด็กที่ดิฉันทุ่มเทลงคลุกคลีกับข้อมูลสัมภาษณ์อดีตเอเยนต์ อดีตโสเภณี และพ่อแม่เด็กด้วยตัวเอง จึงสรุปสาเหตุได้ว่าเพราะความยากจนและด้อยการศึกษา^{๕๖} จึงทำให้มีการหาเงินแบบขายตัวเองแบบขาดสติปัญญา

๕. สิทธิในการพัฒนาชีวิต

^{๕๕} <http://rh.anamai.moph.go.th/res/research>

^{๕๖} http://ladawan.net/lw/content_botkwam004.html

ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการที่จะพัฒนาชีวิตตนเอง จากยากจนให้มั่งมี จากชั่วให้เป็นที่ดี และการที่จะเปลี่ยนวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นพัฒนาได้นั้น ต้องเข้าใจว่าปัญหาต่าง ๆ เกิดจากอะไร จะแก้ไขและพัฒนาอย่างไร อวิชา ความไม่รอบรู้สาเหตุแห่งปัญหา หรือแม้กระทั่งการป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้นมา การที่จะแก้ปัญหานั้นต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้มีสติปัญญาและความสามารถ

๕.๑ จะพัฒนาไปทางไหน

แนวทางการพัฒนาแบบใหม่ที่สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ คนเริ่มหันมามองว่าต้องลดบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลง และเบนจุดเน้นของการพัฒนาจากการพัฒนาเศรษฐกิจมาพัฒนาคน หรืออย่างน้อยก็ให้ประสานสอดคล้องกัน โดยมุ่งให้นำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างเกื้อกูลกันขององค์ ๓ อย่างนี้ คือ

- ๑) ตัวคน หรือชีวิตมนุษย์
- ๒) สังคมมนุษย์
- ๓) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ขึ้นชื่อว่าการพัฒนาที่เป็นที่สบายหูของคนทั่วไป เพราะจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตัวคนหรือชีวิตมนุษย์ สังคมมนุษย์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ก็ล้วนให้ประโยชน์ที่พึงประสงค์ทั้งนั้น เป็นสิทธิหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมพึงได้รับ สังคมต้องคนที่ได้รับการพัฒนามาแล้ว ไม่ว่าจะสังคมไหนถ้ามีผู้นำที่ได้รับการพัฒนามาแล้วก็ล้วนแต่ทำให้สังคมนั้น ๆ เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต สิ่งใด ๆ ที่ขัดต่อศีลธรรมจริยธรรมอันดีงามของสังคมก็ต้องเว้นเสียให้ห่างไกลสร้างสิ่งเลวให้เป็นที่รังเกียจ วิกฤติให้เป็นพัฒนา คิดใหม่ทำใหม่เพื่อสังคมที่ดีงาม

๕.๒ เปลี่ยนวิกฤตการณ์ให้เป็นพัฒนา

อาชีพต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วเช่น อาชีพโสเภณีมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การมองว่าอาชีพโสเภณีเป็นอาชีพที่ไม่ดีสังคมรังเกียจไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น จึงเป็นการมองในด้านเดียว เพราะถ้ามองในด้านเดียวก็จะเห็นเพียงด้านเดียว ควรมองให้รอบรู้หลาย ๆ ด้าน เหมือนอารมณ์ของมนุษย์เรา แต่ละวันได้ประสบพบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย อารมณ์ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปไม่ซ้ำกันเกิดเป็นอารมณ์ดีอารมณ์เสียไปได้ ตราบใดที่มนุษย์ยังมีกิเลสหนาตัณหาตระหนี่มาก เป็นสนิมเกาะอยู่ในจิตใจ ตราบนั้นก็จะต้องแสวงหาวิธีการบำรุงบำเรอกิเลสตัณหาเหล่านั้นไม่มีที่สิ้นสุด

พุทธศาสนาเป็นสัจนิยมสอนเรื่องความจริงของชีวิต ทุกอย่างเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ การเข้าใจไตรลักษณ์ย่อมสามารถที่จะละอุปาทานการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงได้ เกิดความเบื่อหน่ายในการเกิด แก่ เจ็บ และตาย พร้อมทั้งจะหาทางดับทุกข์ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา

ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เป็นตัวบังคับให้เกิดความรับผิดชอบ แล้วเลือกทำเฉพาะอาชีพที่ไม่ขัดต่อ กฎหมายบ้านเมือง ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

เพราะการเกิดเป็นมนุษย์เป็นของยากยิ่งนัก ถ้าตั้งสติได้ก็นับว่าเป็นการเดินทางตามสายกลางรู้จัก เปลี่ยนวิกฤติเป็นพัฒนาในปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเข้าใจเรื่องชีวิตตามหลักกรรมทฤษฎีที่สำคัญในพุทธ ศาสนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น อาชีพที่ผิด ๆ ทั้งหลายอาจจะไม่เกิดขึ้นก็ได้ นั่นเป็นเพราะว่า เข้าใจชีวิต และนำหลักกรรมไปใช้ในชีวิตเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ การรู้จักพัฒนา ตัวเองและแก้ปัญหาเป็น จึงนับว่าเป็นวิธีการเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นพัฒนา

พระราชวรมุณี (ประยูร ฐมจินฺตโต) ท่านให้ทัศนะว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึงการพัฒนาที่ สมดุลในสามส่วน ๑. มนุษย์ ๒. วิทยาศาสตร์ ๓. สิ่งแวดล้อม ในสามส่วนนี้ มนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา เราต้องพัฒนามนุษย์ให้พร้อมที่จะพัฒนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เพราะ มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทุกอย่าง ถ้ามนุษย์ได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมรู้จักภารกิจที่จะต้อง รับผิดชอบต่อ เช่น ภาระหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น

๖. อะไรคือหน้าที่ของมนุษย์

หน้าที่ คือ เรื่องที่มนุษย์ต้องทำเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม รวมไปถึงการรับผิดชอบต่อบุคคลที่จะต้องปฏิบัติ เช่น หน้าที่ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตร และหน้าที่ของบุตรที่มีต่อมารดาบิดา เป็นต้น ผู้ที่ละเลยหน้าที่ของตนเอง ก็เท่ากับว่าละเลยและไม่ รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่น

๖.๑ หน้าที่พลเมืองดีตามหลักรัฐธรรมนูญ

หมายถึง ภาระหรือความรับผิดชอบที่บุคคลจะต้องปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดีตามกฎหมายที่ได้บัญญัติ เอาไว้ ประชาชนทุกคนต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติต่อหน้าที่ของตนเองอย่างเคร่งครัดหน้าที่ทำ ให้ประชาชนในสังคมสมบูรณ์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของชนชาวไทยตามระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไว้ในมาตรา ๖๖-๗๐ ซึ่งเป็นหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่ง กฎหมายสูงสุดของประเทศ ซึ่งทุกคนจะต้องรักษาและปฏิบัติตามจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ พอสรุปได้ ดังนี้

ก) การรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

^{๖๐} พระราชวรมุณี (ประยูร ฐมจินฺตโต) , ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี, โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐, หน้า ๗-๘

๑. การรักษาชาติ (มาตรา ๖๖)

๒. การรักษาศาสนา

๓. การรักษาพระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ข) การปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเรามีสิทธิหน้าที่และต้องเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับกฎหมายใดก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด เพราะ กฎหมายแต่ละฉบับนั้นได้มีการร่างและประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาอย่างเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชน

ค) การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หน้าที่ = สามารถลงชื่อถอดถอน (๕๐,๐๐๐ คน) แต่ถ้าไม่มาใช้หน้าที่ก็ จะไม่มีสิทธิในการลงสมัครเลือกตั้ง

ง) การพัฒนาประเทศ (มาตรา ๖๘) เช่น

๑. การป้องกันประเทศ

๒. การรับราชการทหาร

๓. การเสียภาษีอากร

- ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

- ภาษีเงินได้นิติบุคคล

- ภาษีการค้า

- ค่าอากรแสตมป์

๔. การช่วยเหลือราชการ

๕. การศึกษาอบรม

๕. การพิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๖. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จ) การปฏิบัติงานตามกฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๖.๑.๑ แนวทางการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย

พลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยควรมีแนวทางการปฏิบัติตนดังต่อไปนี้ คือ

ก) ด้านสังคม ได้แก่

๑. การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

๒. การรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น

๓. การยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า

๔. การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์

๕. การเคารพระเบียบของสังคม

๖. การมีจิตสาธารณะ คือ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติ มีความรับผิดชอบร่วมกัน ช่วยกันดูแลรักษา เมื่อไม่สร้างก๊อฆ่าทำลาย ไม่ปลูกก๊อฆ่าตัด

ข) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

๑. การประหยัดและอดออมในครอบครัว
๒. การซื้อสัตย์สุจริตต่ออาชีพที่ทำ
๓. การพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้า
๔. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
๕. การสร้างงานและสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยและสังคมโลก
๖. การเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีต่อชาติเป็นสำคัญ

ค) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่

๑. การเคารพกฎหมาย
๒. การรับฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
๓. การยอมรับในเหตุผลที่ดีกว่า
๔. การซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว
๕. การกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองในการทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา
๖. การทำงานอย่างเต็มความสามารถ เต็มเวลา

๖.๑.๒ การส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

การที่บุคคลปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยแล้ว ควรสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลอื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยด้วย โดยมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

๑. การปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมของศาสนา และหลักการของประชาธิปไตยมาใช้ในวิถีการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครอบครัว
๒. เผยแพร่ อบรม หรือตั้งสอนบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน คนในสังคม ให้ใช้หลักการทางประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน
๓. สนับสนุนชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยการบอกเล่า เขียนบทความเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน
๔. ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีมีความสามารถในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางการเมืองหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน

๕. เป็นหูเป็นตาให้กับรัฐหรือหน่วยงานของงานรัฐในการสนับสนุนคนดี และกำจัดคนที่เป็นภัยกับสังคมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ควรเป็นจิตสำนึกที่บุคคลพึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประชาธิปไตยอย่างแท้จริง^{๖๑}

๖.๒ หน้าที่ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

หมายถึง หน้าที่ คือหนี้หรือความรับผิดชอบทางศีลธรรมของปัจเจกชน ซึ่งสังคมยอมรับและจะต้องปฏิบัติโดยสุจริตใจ^{๖๒} มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วก็ย่อมจะมีภาระหน้าที่ที่เป็นของตนเอง เพราะภาระหน้าที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดความรับผิดชอบ อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต หน้าที่จะบ่งบอกถึงนิสัยใจคอของคนได้ การรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ดังจะได้แสดงภารกิจและหน้าที่ของแต่ละบุคคลในสังคมที่ใกล้ชิด ซึ่งพระพุทธศาสนาได้จัดไว้ ๖ ทิศ ดังต่อไปนี้ คือ

ก) ทิศ ๖ ได้แก่

- ๑). มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า
- ๒). อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา
- ๓). บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง
- ๔). มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย
- ๕). ทาส(คนรับใช้)และกรรมกร(ลูกจ้าง)เป็นทิศเบื้องล่าง
- ๖). สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน

ขั้นตอนการปฏิบัติสามารถอธิบายได้แต่ละข้อ ดังต่อไปนี้ คือ

๑). มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า

บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ ๒. จักทำกิจการงานของท่าน ๓. จักดำรงวงศ์ตระกูลต่อจากท่าน ๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า เมื่อบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ย่อมอนุเคราะห์ตอบบุตรโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔. หากภรรยา(สามี) ที่สมควรให้ ๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า เมื่อบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหน้านั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว

๒). อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา

^{๖๑} <http://nucha.chs.ac.th/1.1.2.htm>

^{๖๒} บุญมี แทนแก้ว.ศศ. จริยศาสตร์(ETHICS). กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ สภามหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐. หน้า ๑๑๑.

ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา โดหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ลูกขึ้นยืนต้อนรับ ๒. เข้าไปคอยรับใช้ ๓. เชื้อฟังกำสั่งสอน ๔. ดูแลปรนนิบัติ ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา เมื่อศิษย์บำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ขอมอนุเคราะห์ศิษย์ตอบด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. แนะนำให้เป็นคนดี ๒. ให้เรียนได้อย่างตั้งใจ ๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย ๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา เมื่อศิษย์บำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ขอมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องขวานั้นเป็นอันชื่อว่าศิษย์ได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว

๓). บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง

สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ให้เกียรติยกย่อง ๒. ไม่ดูหมิ่น ๓. ไม่ประพฤตินอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ ๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง เมื่อสามีบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ขอมอนุเคราะห์ตอบสามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. จัดการงานดี ๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงดี ๓. ไม่ประพฤตินอกใจ ๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง เมื่อสามีบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ขอมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามีได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว

๔). มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย

กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) ๒. กล่าววาจาเป็นที่รัก ๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ๔. วางตนสม่ำเสมอ ๕. ไม่พุดจาหลอกลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย เมื่อกุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ขอมอนุเคราะห์ตอบ กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว ๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว ๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้ ๔. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย ๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย เมื่อกุลบุตรบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ขอมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว

๕). ทาส (คนรับใช้) และกรรมกร (ลูกจ้าง) เป็นทิศเบื้องล่าง

นายพึงบำรุงทาสกรรมกร ผู้เป็นทิศเบื้องต่ำโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ๒. ให้อาหารและค่าจ้าง ๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย ๔. ให้อาหารมีรสแปลก ๕. ให้อุบายตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ เมื่อนายบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ขอมอนุเคราะห์ตอบนายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย ๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย ๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้ ๔. ทำงานให้ดีขึ้น ๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิสเบื้องต่ำ เมื่อนายบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ตอบนาย โดยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิสเบื้องต่ำนั้นเป็นอันชื่อว่านายได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว

๖). สมณ (พระสงฆ์) พราหมณ์เป็นทิสเบื้องบน

กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องบน โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำ ด้วยเมตตา ๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา ๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ๔. เปิดประตูต้อนรับ ๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องบน เมื่อกุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ก็ย่อมอนุเคราะห์ ตอบกุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. อนุเคราะห์ ด้วยน้ำใจอันดีงาม ๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖. บอกรทาง สวรรค์และนิพพาน(ทางพ้นทุกข์)ให้

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องบน เมื่อกุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ ตอบกุลบุตรโดยหน้าที่ ๖ ประการนี้ ทิสเบื้องบนนั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัย แล้ว ทั้ง ๓ ประการเหล่านี้เหมาะแก่การประพุดิทางกาย อันจะทำให้สังคมสงบสุข^{๖๓}

๖.๒.๑ ข้อสังเกตคำศัพท์ที่ใช้ในหลักจริยศาสตร์

จริยธรรมเหล่านี้ แต่ละข้อให้รายละเอียดและกระจ่างแจ้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไป ประพฤติปฏิบัติให้ประโยชน์ต่อบุคคลตามหน้าที่ของตนเอง สังคมครอบครัวเป็นสังคมพื้นฐานของสังคม ทั่ว ๆ ไป เป็นการเริ่มต้นจากหัวหน้าครอบครัว เช่นบิดามารดา บุตรธิดา อาจารย์ ศิษย์ สามเณร รรยา ลูกจ้างนายจ้าง (แต่ในพระไตรปิฎกก็ยังใช้ศัพท์ว่า ทาส) และคำว่า สมณ (ในพระไตรปิฎกยังต่อกับคำว่า พราหมณ์) ก็คือผู้นำทางจิตวิญญาณ และศาสนิกชนแต่ละสังคมเปรียบเสมือนทิสทางที่จะต้องดำเนินไปด้วย สติปัญญาและไม่ให้ประมาทในเดินทางไปสู่ทิสทางเหล่านั้น

เป็นการสร้างสังคมพื้นฐานให้มั่นคงก็จะเป็นวิธีการป้องกันความหวนไหวอันจะเกิดจากความเจริญ ทางด้านวัตถุที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ถ้าบุคคลมีหน้าที่แต่ไม่มีจริยธรรมคอยคุมก็จะไม่เส้นทางเดินไปสู่ จุดหมายปลายทางที่เจริญงอกงาม จริยธรรมและหน้าที่จึงเป็นพื้นฐานชีวิตของบุคคลในสังคม การที่สังคมเกิด ปัญหามากมาย ก็เพราะมนุษย์ในสังคมขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง

๖.๓ หน้าที่ต่อตนเอง

ก. เป็นพลเมืองดี

การศึกษาเล่าเรียนเป็นปัจจัยสำคัญ มนุษย์ทุกคนถ้าขาดการศึกษาเล่าเรียนก็เป็นมนุษย์ที่ไม่ สมบูรณ์แบบ การศึกษาเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นเรื่องจำเป็นและหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์

^{๖๓} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒-๒๑๖

การศึกษาทำให้มนุษย์เฉลียวฉลาด เกิดปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลได้ การศึกษาไม่จำกัดอายุ ไม่จำกัดเพศหรือวัย ไม่จำกัดกาลเวลา การศึกษาเป็นเสมือนทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิต ผู้มีการศึกษาย่อมมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทำให้มีบุคลิกลักษณะดีสามารถเป็นผู้นำได้

ข. พัฒนาตนเอง

การพัฒนาตนเองเป็นภารกิจที่สำคัญที่สุด ผู้ที่ได้รับการศึกษามาดีก็จัดว่าเป็นการพัฒนาตัวเองมาได้ดีในระดับเบื้องต้น ระยะเวลาต่อไปต้องพัฒนาตนเองให้เกิดความแคล่วคล่องว่องไว ชำนิชำนาญ แดกฉานในกิจการงานที่ตนเองรับผิดชอบ ผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะสามารถไปพัฒนาผู้อื่นได้อีกด้วย การพัฒนาต้องพัฒนาให้ครบองค์ประกอบคือ ทั้งร่างกาย และจิตใจ เป็นความจริงที่ว่า ผู้ที่มีจิตใจได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วย่อมจะเป็นผู้มีคุณภาพสูง จะไม่หวั่นไหวและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

๖.๔ หน้าที่ต่อสังคม

ก. ดูแลสังคม

ทุกคนมีหน้าที่ไม่เหมือนกันต่างคนต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองไปตามหน้าที่ การรู้จักทำหน้าที่ของตนเองก็ชื่อว่ารู้จักวางตัวให้เหมาะสมแล้ว หน้าที่ต่อบ้านเมืองเป็นเรื่องสำคัญ เช่น ช่วยกันปกป้องดูแลประเทศชาติให้สงบเรียบร้อย ไม่ให้โจรผู้ร้าย หรือผู้ไม่หวังดีเข้ามาก่อความไม่สงบหรือสร้างความวุ่นวายให้เกิดแก่ประเทศชาติเราได้ การตั้งตนให้เป็นคนดีตามหลักศาสนาก็ชื่อว่าได้ช่วยดูแลรักษาพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไป การเป็นคนดีของสังคมโดยการปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ก็ชื่อว่าได้ช่วยกันเกิดทุนยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพระประมุขของชาติและจะนำพาประเทศชาติให้อยู่รอดปลอดภัยและมั่นคงได้

ข. พัฒนาสังคม

การที่จะพัฒนาสังคมได้นั้นจะต้องเป็นผู้ได้รับการศึกษา และฝึกฝนอบรมมาดีแล้วเท่านั้น สังคมจะได้รับการพัฒนาที่ดีเมื่อมีคนดีมีฝีมือ มีประสบการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ในสังคมเมืองไทย สิ่งที่เขาไม่ได้ก็คือสังคมครอบครัวและผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือในครอบครัวประกอบไปด้วย มาดาบิดา ครู อาจารย์ บุตร สามิภรรยา คนรับใช้ และสมณะผู้ทรงศีลผู้เป็นเนื่อนาแห่งบุญคอยเตือนสติให้ตั้งอยู่ในทานศีลภาวนา บุคคลทั้งหมดนี้ต้องได้รับการพัฒนาเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะไปพัฒนาบุคคลอื่น เพราะถ้าสังคมครอบครัวไม่แข็งแรงแล้วก็จะส่งผลไม่ดีไปถึงสังคมภายนอกตีวงกว้างออกไปมากยิ่งขึ้น

๗. สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ใช้ได้ในสถานการณ์ใด

๗.๑ สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ใช้ดีให้ถูกกาลเทศะ

ในทางพุทธจริยศาสตร์ พระพุทธศาสนาได้ให้สิทธิเสรีภาพและหน้าที่อย่างชอบธรรมเสมอเท่าเทียมกันไม่แบ่งชั้นวรรณะมีศีลเสมอกันมีเป้าหมายการศึกษาที่เหมือนกัน ผู้ที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนาได้รับยกย่องและให้เกียรติจากพระพุทธรองค์และพุทธศาสนิกชน พระพุทธรองค์ได้มอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายและธรรมวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พระภิกษุสงฆ์ก็มีสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้น เช่น นิสัย ๔ ประการ^{๖๔} เป็นกิจที่ควรทำและอภินิหาร ๔ ประการ^{๖๕} เป็นกิจที่ไม่ควรกระทำ ซึ่งพระสงฆ์ต้องปฏิบัติให้เท่าเทียมกัน

นอกจากนั้นยังเกี่ยวเนื่องไปถึงพุทธศาสนิกชนให้พลอยได้รับอานิสงส์นั้น เช่น เรื่องทศ ๖ บุคคลสามารถมีสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อย่างชอบธรรมที่จะปฏิบัติต่อกัน อันจะส่งผลให้สังคมเกิดการพัฒนาด้านด้านสุขภาพกายและสุขภาพใจ การเอาโรคเอาเปรียบกันในสังคม เป็นการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่ได้รับความเป็นธรรมในด้านการดำรงชีวิต สามารถใช้สิทธิและฟ้องร้องได้ตามรัฐธรรมนูญได้ทุกกรณี

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๕๗

๑. บรรพชาอาศัยโภชนะคือข้าวก้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะคือข้าวก้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ ๒ ตังฆภัก อุตเทศภักดินมันตภัก สลากภัก ปักจิกภัก อุโปสถิกภัก ปาฎิปทิกภัก

๒. บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิตอติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน

๓. บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือคางไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะคือคางไม้ในนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ วิหารเรือน มุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ

๔. บรรพชาอาศัยยาน้ำมูตรเมา เธอพึงทำอุตสาหะในยาน้ำมูตรเมานั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อ

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๙/๑๕๘

๑. ภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงเสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ครึ่งจานตัวเมีย ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตรภิกษุเสพเมถุนธรรมแล้ว ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ โดยการต่อศีรษะเข้ากับร่างกายนั้น การเสพเมถุนธรรมนั้น อันเธอไม่พึงกระทำจนตลอดชีวิต

๒. ภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก โดยที่สุดกระทั่งหญ้าเส้นเดียว ภิกษุใดถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก ๑ บาทบ้าง ควรแก่ ๑ บาทบ้าง เกินกว่า ๑ บาทบ้าง

ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก ๑ บาทบ้าง ควรแก่ ๑ บาทบ้าง เกินกว่า ๑ บาทบ้าง ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือน ใบไม้ที่เกี่ยวหล่นหลุดจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดต่อไปได้ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ นั้น อันเธอไม่พึงกระทำจนตลอดชีวิต

๓. ภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงจงใจพรากสัตว์เสียจากชีวิตโดยที่สุดกระทั่งมดดำ มดแดง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิตโดยที่สุดกระทั่งยังกรรมให้ตกไปย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ภิกษุจงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิต ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนแผ่นศิลาหนาแตกออกเป็น ๒ เล็้ง จะประสานให้สนิทเป็นแผ่นเดียวกันอีกไม่ได้การจงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิตนั้น อันเธอไม่พึงกระทำจนตลอดชีวิต

๔. ภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงกล่าวอวดอุตตริมนุสสรธรรมโดยที่สุดพูดว่าข้าพเจ้ายินดีในเรือนว่าง ภิกษุใดมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำกล่าวอวดอุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง คือ ฌานก็ดี วิโมกข์ก็ดี สมาริถีสดีสมาบัติก็ดี มรรคก็ดี ผลก็ดี ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าวอวดอุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนดินดาลขุดค้ำดินที่ไม่อาจออกได้ต่อไป การกล่าวอวดอุตตริมนุสสรธรรมนั้น อันเธอไม่พึงกระทำจนตลอดชีวิต”

พุทธจริยศาสตร์และสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์ มีความจำเป็น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และแก้ปัญหาได้ในทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ เป็นต้น เพราะพุทธจริยศาสตร์ได้มีหลักการปฏิบัติต่อบุคคลทุกระดับและเข้ากับสังคมได้ทุกประเภท จึงง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้และแก้ปัญหาในแต่ละสังคมนั้น ๆ ได้ สังคมพุทธเป็นสังคมที่เมตตา กรุณาต่อกัน ปรับตัวให้เข้าหากัน อ่อนน้อมเข้าหา ไม่แยกชนชั้นวรรณะ มีลักษณะประสานให้สังคมได้เกิดความสามัคคีเป็นอันเดียวกัน และสามารถบอกชี้ทางไปสู่ความพ้นทุกข์ อีกทั้งสิทธิและหน้าที่ก็มีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ซึ่งง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้และป้องกันแก้ไขปัญหาได้

ในสถานะที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ รวมไปถึงความขัดแย้งกันทางสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจตกต่ำ เกิดปัญหาด้านการดำรงชีวิต สิ่งที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาก็คือ หลักจริยศาสตร์ทั้งสิทธิและหน้าที่เป็นตัวปัจจัยที่จำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่ง จะขาดไม่ได้เลยทีเดียว จริยศาสตร์จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนามันสมองสติปัญญาความรู้ความสามารถ เพื่อให้มีคุณภาพ สังคมต้องการผู้นำทางด้านมันสมองและสติปัญญา มีหลักการและวิชาการที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ดี สามารถที่จะนำสังคมให้เจริญอยู่รอดปลอดภัยและมั่นคงได้ต่อไป และต้องรู้จักใช้จริยธรรมสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ในทางที่ถูกต้องจึงจะเกิดประโยชน์

๘. บทสรุป

พุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการที่ชัดเจน เช่น ศีล ๕ ประการ เป็นหลักจริยศาสตร์ทางสังคมที่ทำให้มนุษย์และสัตว์หรือแม้กระทั่งธรรมชาติที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ กล่าวคือมนุษย์จะอยู่โดยปราศจากธรรมชาติไม่ได้ เพราะธรรมชาติให้ชีวิตแก่มนุษย์และสัตว์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องให้ความสำคัญและดูแลธรรมชาติเป็นอย่างดี พุทธจริยศาสตร์เป็นทั้ง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และให้อุดมการณ์อันสูงสุดคือความสงบสุขที่แท้จริงซึ่งเรียกว่านิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์เป็นอย่างดี

สิทธิเสรีภาพและหน้าที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการที่สุด ในโลกนี้มนุษย์จะขาดสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบธรรมไม่ได้ ทุกคนต้องการความเป็นธรรมไม่ต้องการความเอารัดเอาเปรียบและข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ประเสริฐ เพราะมนุษย์มีจิตใจสูงมีจริยธรรมสิทธิเสรีภาพที่สูงส่ง มนุษย์อยู่ที่ไหนที่นั่นก็ยอมเจริญอกงาม สรรพสัตว์ก็ล้วนอาศัยมนุษย์ พุทธจริยศาสตร์และสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของมนุษย์จึงเป็นของคู่กัน โลกจะวุ่นวายสับสนถ้าขาดพุทธจริยศาสตร์และสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบธรรม การส่งเสริมให้มนุษย์มีจริยธรรมและสิทธิเสรีภาพและหน้าที่อันชอบไว้คอยควบอารมณืทางด้านจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักยับยั้งชั่งคิด จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

๕. บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเทปิกฎ์ ๒๕๐๐. (กรุงเทพฯ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕),

....., **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕),

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม**, (กรุงเทพฯ :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓),

แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑),

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, อา.เอส. พรินด์ิง แมส
โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ มหานคร : จัดพิมพ์โดย บริษัทานามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด,
๒๕๔๒),

สนิท ศรีสำแดง. **ปรัชญาเถรวาท**. (กรุงเทพฯ มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

บุญมี แทนแก้ว, ผศ., **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. (กรุงเทพฯ มหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชา
ปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้าน
สมเด็จพระเจ้าพระยา, ๒๕๓๐),

วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕),

ผศ. กิรติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด,
๒๕๑๕)

กนก จันทร์ขจร, คู่มือ : การอบรมความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต ตอนที่ ๒, มูลนิธิ กนก จันทร์ขจร,
(กรุงเทพฯ มหานคร : ๒๕๒๕)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ มหานคร : บริษัทานามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๒),
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, บริษัท เอส.อาร์.พรินด์ิง
แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘),

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพฯ มหานคร :
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒),

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพฯ มหานคร :
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒),

- เนืองน้อย บุญเนตร, **จริยศาสตร์ตะวันตก ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ ฟอร์ด ชาร์ลส์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕),
- เกศกรสุรพล ไกรสรารุณี, **ทัศนะเบื้องต้น : คุณธรรม – จริยธรรม – จรรยาบรรณ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑),
- แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑, หน้า ๑๖๘.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓),
- พระเทพสิทธิมนี (โชค ญาณสิทธิ), **ทาง ๗ สาย**, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔),
- พุทธทาส อินทปัญโญ, **ตัวกูของกู**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕),
- พระมหาประยูร ธีรวิโส (Ph.D.), **ชีวิตและความตาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),
- อุดร จันทวัน, **มองคุณธรรมและจริยธรรมในพฤติกรรมทางการเมืองของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),
- จันทน์ อิดวัฒนสิทธิ์, **พื้นฐานทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐),
- บุญมี แทนแก้ว.ศศ. **จริยศาสตร์(ETHICS)**. กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐),
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘),
- พระราชวรมณี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), **ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐),
- Immanuel kant “Critique of Practical Reason” In **Critique of Practical Reason and Other Writings in Moral Philosophy**, trans., es., L. W. Beck. p. 15.

http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_seek.php?text.

http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=238.

<http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-6-search.asp>

<http://mediacenter.mcu.ac.th/budphilosophy/dt2112.htm>

http://www.84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text

<http://guru.sanook.com/answer/question>

<http://www.tangboon.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=256391>

<http://blog.eduzones.com/winny/3658>

http://www.boraiwit.ac.th/social/Constitution_right1.htm

<http://www.baanjomyut.com/library/human/page1.html>

http://research.police.go.th/report_sopaneedek_47.html

<http://pannadda.ob.tc/-View.php?N=173>

<http://learners.in.th/blog/event/155783>

<http://rh.anamai.moph.go.th/res/research>

http://ladawan.net/lw/content_botkwam004.html